

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

**MORFOLOGICKÉ ADAPTACE TOPONYM
STAROVĚKÝCH CIVILIZACÍ**

-

MEZOPOTÁMIE

Bakalářská diplomová práce

Kamila Knoulichová

Česká filologie – historie

Vedoucí bakalářské diplomové práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Dr.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou použitou literaturu a prameny.

Práci odevzdávám v rozsahu 101 916 znaků (včetně mezer a poznámek pod čarou).

Olomouc, 16.8.2010

.....

Děkuji doc. PhDr. Boženě Bednaříkové, Dr. za řadu užitečných rad a připomínek a za ochotu při řešení problémů v průběhu práce.

Rovněž děkuji PhDr. Ivaně Koucké za rady k částem práce, které se týkají dějin Mezopotámie, a Mgr. Štěpánu Macurovi za zapůjčení materiálu pro výzkum.

Bakalářská diplomová práce byla zpracována v rámci projektu Evropského sociálního fondu Bohemistika: obor pro třetí tisíciletí CZ.1.07/2.2.00/07.0020.

OBSAH

0	ÚVOD	7
1	OBECNÝ POHLED NA TOPONYMA	10
1.1	Toponyma jako součást slovní zásoby	10
1.1.1	Toponymum – slovo – součást systému	10
1.1.2	Členění slovní zásoby a umístění toponym	11
1.1.3	Druhy toponym	11
1.2	Definice toponym a toponomastiky a odlišnosti vysvětlení v jednotlivých příručkách	12
2	TOPONOMASTIKA	17
2.1	Výklad pojmu a členění	17
2.2	Jak pracovat s toponymy	17
2.3	Zkoumání jazykové stránky toponym	17
2.4	Význam toponomastiky pro ostatní odvětví vědy	18
3	TOPONYMA VYSKYTUJÍCÍ SE V PUBLIKACÍCH O STAROVĚKÉ MEZOPOTÁMI, JEJICH ADAPTACE V ČESKÉM DEKLINAČNÍM SYSTÉMU	19
3.1	Grafická a gramatická charakteristika toponym	19
3.1.1	Grafická podoba zkoumaných toponym	19
3.1.2	Rod toponym	19
3.1.3	Číslo toponym	20
3.1.4	Pád toponym	20
3.1.5	Skloňování toponym (obecně)	21
3.2	Skloňování zkoumaných místních názvů	21
3.2.1	Maskulina	21
3.2.2	Feminina	22
3.2.3	Neutra	22
3.3	Pomnožná jména	22
4	VÝZKUM	24
4.1	Odborné monografie	24
4.1.1	Úvod	24

4.1.2	Začlenění toponym do deklinačního systému českých substantiv	30
4.1.3	Skloňování toponym na základě jejich přiřazení k deklinačním typům	31
4.2	Encyklopedie	33
4.2.1	Úvod	33
4.2.2	Začlenění toponym do deklinačního systému českých substantiv	36
4.2.3	Skloňování toponym na základě jejich přiřazení k deklinačním typům	38
4.3	Populárně-naučné publikace	40
4.3.1	Úvod	40
4.3.2	Začlenění toponym do deklinačního systému českých substantiv	43
4.3.3	Skloňování toponym na základě jejich přiřazení k deklinačním typům	44
4.4	Nový Orient a použití zkoumaných toponym	47
4.4.1	Úvod	47
4.4.2	Začlenění toponym do deklinačního systému českých substantiv	51
4.4.3	Skloňování toponym na základě jejich přiřazení k deklinačním typům	54
4.5	Zkoumaná toponyma v učebnicích pro střední i základní školy	56
4.5.1	Úvod	56
4.5.2	Začlenění do deklinačního systému českých substantiv	58
4.5.3	Skloňování toponym na základě jejich přiřazení k deklinačním typům	60
5	ZÁVĚR	62

6	SUMMARY	64
7	ANOTACE	65
8	SEZNAM LITERATURY	66
9	SEZNAM TABULEK	68
10	SEZNAM PŘÍLOH	71

0 Úvod

Široká škála cizích vlastních jmen představuje pro českého uživatele problém nejen ve výslovnosti, ale také v grafice (pouze v některých případech) a v zařazení do systému české gramatiky. Nejproblematictější jsou taková jména, se kterými se nesetkáváme denně. Nižší frekvence používání a méně rozsáhlý výskyt v publikacích, časopisech, médiích apod. způsobuje, že jsou pro nás tyto názvy něčím naprosto odlišným (srov. angličtina nebo němčina). Obtíže se mohou vyskytovat i proto, že problematika není příliš detailně zpracována v příslušných příručkách. Bývá spíše považována jako okrajová záležitost, která je uváděna hlavně z důvodu, aby uživatel věděl, že takové názvy existují a že by se s nimi mohl setkat.

Práce se nebude zabývat všemi vlastními jmény, ale zaměří se na cizí toponyma, která se vyskytují v publikacích a časopisech o starověké Mezopotámii. Celkově existuje málo příruček, které by se zabývaly přímo cizími toponymy, natož místními názvy arabskými, tureckými, perskými, akkadskými, asyrskými nebo sumerskými, které se ve zkoumaných knihách, učebnicích a časopisech vyskytují. Situace je navíc ztížena skutečností, že mnohá zkoumaná toponyma již neexistují, a jsou dnes nahrazena názvy novými, nebo jsou používána tak málo, že se nevyskytuje dostatek dokladů o jejich začlenění do větné struktury a správném či nesprávném používání.

Výzkum bude spočívat v analýze toponym, jak se vyskytovala ve vybraných odborných monografiích, encyklopediích, populárně-naučných publikacích, časopisu *Nový Orient* a v učebnicích jak pro základní, tak pro střední školy, které jsou používány při výuce a mají schvalovací doložku ministerstva školství. Hlavně si budeme všímat, jak jsou jména adaptována morfologicky – tedy jak jsou začleňována do deklinačního systému českého jazyka, a dále toho, zda jsou ve sledovaných textech používány náležité tvary. Oporou nám bude *Příruční mluvnice češtiny* a *Mluvnice češtiny 2: Tvarosloví*. Budeme sledovat, do jaké míry jsou obecná pravidla pro deklinaci cizích toponym dodržována a v kterých případech se praxe rozchází s definicemi. Mezi zkoumaným materiálem najdeme jména, která jsou obecně známá (*Mezopotámie, Asýrie, Babylónie, Babylón, Ur, Uruk* apod.). Seznámili jsme se s nimi již na základní škole v hodinách dějepisu a patří k základním informacím o území starověké Mezopotámie. Častěji se ale jedná o příklady jmen, která jsou obtížná nejen

svou výslovností (srov. *El Obeid* a *El Obejd*), ale i představou dnešní lokace daného místa (*Kár-Tukultí-Ninurta*, *Tell Chassúna*, *Abú Šahrajn* apod.).

V jednotlivých publikacích a informačních základnách se objevuje problém i v ustálenosti psané podoby jednotlivých jmen (srov. *Tell Chassúna* – *Tell Hassúna*, *Abú Šahrajn* – *Abú Šahrejn*). V rámci výzkumu morfologických adaptací se ale původem a změnami v názvech zabývat nebudeme.

Oddíl, který obsahuje samotný výzkum, je uveden třemi teoretickými kapitolami. První kapitola pojednává o obecném pohledu na toponyma. Zabývá se toponymem jako slovem a jeho příslušností k mluvnickému systému českého jazyka. Toponyma jsou tu zařazena do skupiny substantiv a důraz je kladen i na jednotlivé mluvnické kategorie, kterými lze substantivum charakterizovat. Stejně tak zde toponyma zařadíme do slovní zásoby a určíme jejich úkol. Zmíníme se i o druzích toponym a několika (6) výkladech v různých příručkách – slovníky, pravidla českého pravopisu, mluvnice. Jednotlivé příručky nebudou srovnávány, protože nelze porovnávat informace např. z mluvnice a ze slovníku. Mají uživatelé pomoci v tom, kde dané výklady hledat, a objasnit i rozrůzněnost a odlišnost pojetí autorů publikací.

Druhá kapitola se týká toponomastiky, která toponyma zkoumá, a je jednou z částí onomastiky = vědy o vlastních jménech. Zjistíme, jak s místními jmény pracovat, jakým způsobem by se měla zkoumat jazyková stránka jména a jaký význam má podobný výzkum pro ostatní vědy, ať už příbuzné, nebo zcela odlišné.

Třetí kapitola je specifická tím, že bude pojednávat již konkrétně o zkoumaných toponymech a o míře jejich adaptace. Na začátku bude čtenář seznámen s možnou podobou toponym. Dále se dozvíme, co je pro pojmenování charakteristické a jedinečné, jaká je grafická podoba jmen a čím se případně liší od českých názvů. V dalších částech se pak poznatky budou týkat přímo jednotlivých mluvnických kategorií – zejména rodu, pádu a čísla jmen, a to nejprve v obecné rovině a posléze s ohledem na konkrétní příklady. Jsou tu rozebrány možnosti deklinace u jednotlivých rodů toponym – maskulina, feminina, neutra. Zvláštní zřetel je pak položen na jména pomnožná – *pluralia tantum*. Tvoří sice speciální skupinu, ale také je lze zařadit k příslušnému rodu (samozřejmě v plurálu).

Vzhledem k omezenému počtu pramenů a publikací, ze kterých bylo čerpáno,

je třeba považovat tuto práci spíše jako jakési uspořádání základních fakt a definic a jejich následné uvedení do praxe. Snažíme se zde zachytit jednotlivé tendence v deklinaci cizích toponym souvisejících s oblastí starověké Mezopotámie a zjistit, zda se ve zkoumaných publikacích dodržují obecná pravidla a poučky, popř. naznačit tendence v ohýbání těchto jmen.

1 Obecný pohled na toponyma

1.1 Toponyma jako součást slovní zásoby

1.1.1 Toponymum – slovo – součást systému

Slova jsou základem celé slovní zásoby a jsou charakteristická svou dvojstránkovou povahou¹. Jedná se o „malé komplexy“, které spojují formu slova s jeho významem. V důsledku spojitosti významu s dorozumívacím jazykem existuje mnohem více významů než samotných forem slova.

Slovo je také součástí mluvnického systému. Každé patří k jistému slovnímu druhu, a pokud se jedná o slovo ohebné, náleží k němu i jednotlivé mluvnické kategorie. Substantiva přiřazujeme k jednotlivým deklinačním typům a podtypům.² Deklinační typy jsou vázány na některou ze tříd *gramatického rodu*. Prakticky má každé substantivum jeden ze tří rodů, a to buď mužský, ženský, nebo střední, a právě na základě této příslušnosti se řadí ke svému deklinačnímu typu.³ Důležité je rozlišení životnosti a neživotnosti, ale u substantiv to platí pouze pro rod mužský. Dále se uplatňuje také princip čísla, a to na základě protikladu jednotnosti a nejednotnosti podle dvou souborů tvarů – singulárových a plurálových.⁴ Kategorie pádu je nejen vyjádřena v deklinačním formantu, ale zároveň vyjadřuje jedno z mluvnických čísel. Úplný soubor tvarů pak vytváří deklinační paradigma.⁵

Toponyma jsou nezbytnou součástí skupiny vlastních jmen. Z gramatického hlediska lze určit pád substantiva, kdežto u kategorie čísla je situace již problematičtější (a to obzvláště u toponym cizích). Denotační nejasnost často způsobuje, že není vždy možné zjistit, zda se jedná o singulár nebo plurál jména. Situaci nám ještě ztěžuje fakt, že některá toponyma jsou specifická díky svému pomnožnému charakteru. V případě cizích toponym může dojít k morfologické adaptaci. V češtině se zařadila k pomnožným názvům především ta toponyma, která mají plurálový morfém, a ten byl pak nahrazen

---

¹ HAUSER, P.: *Základní pojmy o slovní zásobě a tvoření slov*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 5.

² *Mluvnice češtiny 2: Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, str. 280.

³ tamtéž, str. 281.

⁴ tamtéž, str. 281.

⁵ tamtéž, str. 282.

plurálovým morfémem domácím.⁶ Často ale k žádné adaptaci nedojde, a pak se jména chovají buď jako singulárová sklonná, singulárová nesklonná, a zřídka jako nesklonná plurálová.⁷

U některých toponym nastává odlišná situace tehdy, pokud se jedná o nesklonná slova. Rodově bývají řazena k neutřím.

1.1.2 Členění slovní zásoby a umístění toponym

Základním členěním slovní zásoby je rozdělení na jádro a periferii⁸. V jádře najdeme slova, která se používají nejčastěji, a periferie je tvořena slovy používanými méně, nebo téměř okrajově. Další, již složitější, je členění do skupin nebo vrstev. Faktorem rozdělení jsou pak zvláštní příznaky.⁹

V oblasti toponym lze hovořit o rozvrstvenosti na formy hovorové a odborné. Názvy hovorové vznikají nejčastěji univerbizací, např. *Václavské náměstí – Václavák*.¹⁰

Odborná slova, jinak také termíny, jsou součástí terminologie, a to v různých odborných úsecích¹¹. Pojem termín ve svém významu zahrnuje taková slova, která mají přesně určený a platný význam. Cizí toponyma bychom mohli považovat za jistý druh termínů, protože jejich jednoznačnost a ustálenost zaručuje nezaměnitelnost s jinými významy. Navíc jsou naprosto specifická, a to nejen významově, ale i grafickou podobou. Charakteristické velké písmeno na počátku a kontextové zařazení vylučuje záměnu s jiným substantivem.

1.1.3 Druhy toponym

Toponyma bývají nejčastěji vyjádřena substantivy, ale také najdeme příklady, ve kterých jsou základem tvoření adjektiva nebo slovesa.¹²

---

⁶ *Mluvnice češtiny 2: Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, str. 349.

⁷ tamtéž, str. 349.

⁸ HAUSER, P.: *Základní pojmy o slovní zásobě a tvoření slov*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 9.

⁹ tamtéž, str. 9.

¹⁰ tamtéž, str. 10. – uvádíme tento příklad pouze proto, aby byla tato možnost brána v potaz. U zkoumaných toponym se s tímto „stahováním“ neseškáváme.

¹¹ FILIPEC, J., ČERMÁK, F.: *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985, str. 14.

¹² ŠMILAUER, V.: *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, str. 111.

Jednotlivé „druhy“ můžeme dále dělit podle názvu, významu a vzniku, zda je základem jméno obecné, jméno vlastní, zda je to toponymum zakládající se na předložkovém principu, nebo je svým významem nejasné, dokonce snad i zavádějící a těžko čitelné.

1.2 Definice toponym a toponomastiky a odlišnosti vysvětlení v jednotlivých příručkách

V následujícím oddílu nebudeme srovnávat jednotlivé definice, ale podáme zde pouze malý přehled možných definic.

⇒ Edvard Lotko ve **Slovníku lingvistických termínů pro filology** popisuje toponyma a toponomastiku takto:

toponomastika

*nauka o místních jménech (toponimech), součást onomastiky*¹³

toponymum

*geografické proprium, vlastní jméno, název lokální, geografický, často psaný s velkou iniciálou*¹⁴

⇒ V **Encyklopedickém slovníku češtiny** najdeme několik vysvětlení, a to pod více hesly.

Názvy míst

Jsou označením uzavřených i otevřených prostor podle substance nebo děje, které jsou pro ně určující.¹⁵

Toponymum (jméno vlastní zeměpisné, geonymum)

Vlastní jména pozemských objektů, které leží v krajině a jsou kartograficky fixovatelné v mapových dílech. Řidčeji také názvy objektů mimozemských (kosmonyma). Podle druhu pojmenovávaného objektu se rozlišují na:

---

¹³ LOTKO, E.: *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, str. 118.

¹⁴ tamtéž, s. 118.

¹⁵ *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Pansofia, 2002, str. 280.

- *choronyma* – vlastní jména větších přírodních nebo správních celků z hlediska horizontálního členění, a to přírodní choronyma: **Evropa** a administrativní choronyma: **Česká republika**.
- *oikonyma* (*vlastní jména místní/vlastní jména sídlištní*) – jména obydlených objektů, a to i pustých a zaniklých (měst, vsí, jejich částí, samot, skupin domů, jednotlivých objektů sídlištního charakteru, atd.)
- *anoikonyma* (*pomístní jména/vlastní jména nesídlištní*) – jména neobydlených objektů.

Jako jiný název pro toponymum zde může sloužit i pojem *urbanonymum*.¹⁶

⇒ Šmilauer v **Úvodu do toponomastiky** dělí geografické názvy do tří oddílů:

- Jména dílů světa, oblastí, států, zemí, krajin, krajů, okresů jsou souhrnně označována jako *choronyma*.¹⁷
- Jména místní – jména lidských sídlišť a jejich částí, obcí, osad, místních částí (jako jsou samoty, mlýny, myslivny, hájovny, cihelny, hospodářské dvory, lovecké zámky, turistické chaty apod.), význačných staveb (hrady, zámky, lékárny, hostince a další), jednotlivých domů, ulic, náměstí, nábřeží, mostů (zde Šmilauer upozorňuje, že se ale jedná pouze o mosty, které se nacházejí přímo ve městech), sadů – souhrnně označována jako *toponyma*.¹⁸
- Jména pomístní, která se dále dělí na:
  - jména vod – *hydronyma*. Nauka, která zkoumá pouze tato pojmenování se potom nazývá *hydronomastika*. Jsou to jména moří, jezer, rybníků, bažin, studánek, pramenů, potoků, řek, průplavů, peřejí, vírů, brodů nebo vodních nádrží.
  - jména tvarů členitosti zemského povrchu – tzv. terénní tvary = *oronyma*, jimiž se přímo zabývá *oronomastika*. Řadíme sem tedy orografické celky, horské skupiny, vrchoviny, hory, pohoří, vrcholové tvary - kupy,

¹⁶ *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Pansofia, 2002, str. 491.

¹⁷ Všimněme se rozdílnosti dělení toponym u Šmilauera, který řadí názvy států a správních celků na první místo žebříčku, kdežto Pravidla českého pravopisu tyto názvy řadí zcela do jiné skupiny.

¹⁸ ŠMILAUER, V.: *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, str. 9.

hřbety nebo sedla, dále úboční a údolní tvary, roviny, nížiny, ostrovy a poloostrovy.

- jména pozemků = jména traťová – parcely, pozemkové tratě, pastviny, polesí = revíry a obory.
- jména drobných přírodních útvarů – skály a jeskyně
- jména jednotlivých předmětů – památní stromy, boží muka, kapličky, pomníky, mohyly atd.
- jména komunikací – cesty, železnice, přístavy¹⁹

U jmen pomístních lze využít navíc pomocné rozdělení na názvy přírodních a kulturních objektů – tzn. vzniklých vlivem lidské činnosti. Častěji je ovšem toto dělení spíše na obtíž a problematické, a proto se využívá málo, nebo vůbec.²⁰

⇒ V **Pravidlech českého pravopisu** najdeme bohatší členění. Není tu samostatný oddíl, který by se zabýval toponymy v pravém slova smyslu. V rámci vysvětlení zákonitostí psaní velkých písmen rozdělují autoři toponyma, jako součást vlastních jmen, takto:

Jména hvězdářská a zeměpisná

- a) *nebeská tělesa, souhvězdí a jejich části*
- b) *světadíly, země, krajiny*
- c) *útvary členitosti zemského povrchu, tj. ostrovy, poloostrovy, horstva, hory, roviny a nížiny*
- d) *vodstvo, tj. moře, jezera, řeky, rybníky, potoky, vodopády*
- e) *obce, městské čtvrti, městské oblasti, sídliště*
- f) *ulice, náměstí, nábřeží, sady, pozemky a jiná prostranství*
- g) *stanice a zastávky prostředků veřejné dopravy*
- h) *stavby a jejich významné části*
- i) *význačné a jedinečné přírodní jevy²¹*

Zajímavé je, že názvy států a správních oblastí, nejsou řazeny mezi názvy místní a geografické, ale patří do samostatné skupiny „*Oficiální jména významných institucí, organizací, jejich stálých orgánů, samostatných provozoven*“.²²

¹⁹ ŠMILAUER, V.: *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, str. 10.

²⁰ tamtéž, str. 11.

²¹ *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Pansofia, 1993, str. 43 – 44.

⇒ **Česká mluvnice** (Havránek a Jedlička):

„Místní jména, která označují osady, vznikla často z osobních jmen označujících souborně obyvatele místa, což je jedním z vysvětlení pomnožnosti jmen. Dále mohla vzniknout i z přivlastňovacích přídavných jmen odvozených od osobních jmen zakladatelů nebo držitelů míst.“²³ Tento případ lze vysledovat i u zkoumaných toponym. Jedná se o města, která nesou název podobný jménu zakladatele nebo panovníka, chrámy pojmenované podle bohů, kterým jsou zasvěceny apod.

„U jmen, kde nabyl 4. pád množného čísla jmen obyvatel platnosti 1. pádu jména místního, dochází k tomu, že takto vzniklá místní jména jsou pomnožná.“²⁴

*„Často jsou místní jména původem obecná a označují typ osady nebo její polohu a vlastnosti, nebo dokonce i vlastnosti okolí. Mnohá místní jména jsou také rozlišena různými přívlastky nebo pomocnými slovy.“²⁵ V našem případě jsou to pomocná slova, která nerozlišují, ale spíše sblížují místní názvy a řadí je do podobné kategorie. Mezi taková slova patří například *tell*. Jedná se o označení vyvýšeniny, kopce, nebo vyšší polohy, kde se místo (město, pahorek apod.) nachází. Podrobnější specifika uvedeme později.*

Dost časté je několikaslovné pojmenování. U českých toponym je obvyklé dvouslovné pojmenování a spojení více slov je již raritou, ale u zkoumaných toponym se jedná o věc naprosto přirozenou. Dvouslovná a víceslovná spojení jsou mnohem častější, než vyjádření jména pouze jedním slovem.

V České mluvnici se také objevuje pojem *jména pomístní*²⁶.

„Jména pomístní jsou zvláštními pojmenováními pro lesy a jejich části nebo polní trati. Ve městech jsou jejich obdobou jména ulic a náměstí.“²⁷

⇒ **Mluvnice češtiny** (Trávníček) – její první část zabývající se hláskoslovím, tvořením slov a tvaroslovím.

---

²² tamtéž, str. 45.

²³ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A.: *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, str. 431.

²⁴ tamtéž, s. 431.

²⁵ tamtéž, s. 431.

²⁶ tamtéž, s. 431.

²⁷ tamtéž, s. 431.

Trávníček se tu o toponymech vyjadřuje jako o *vlastních jménech osadních* a rozděluje je na dvě podskupiny: *osadní jména od původu obecná a neživotná* a *osadní jména od původu životná*.

- osadní jména od původu obecná a neživotná: Jedná se o zvláštní významovou skupinu, která je po slovtvorné stránce z velké části *druhotná*, tzn. vzniklá přenesením z významově jiné platnosti. Taková jména označují různé vlastnosti, povahu, polohu míst, některé zvyklosti nebo řády. Leckterá z nich jsou důležitá po kulturně-historické stránce, a proto je také možné nazývat je jmény kulturními.²⁸
- osadní jména od původu životná: Mnohé takové názvy jsou odvozeny z vlastních osobních jmen, obzvláště ze jmen zakladatelů a držitelů míst, a proto je lze také pojmenovat jako názvy vlastnické. Jiná část těchto názvů je tvořena podle pojmenování obyvatel, tudíž je můžeme shrnout do skupiny jmen obyvatelských, a jsou veskrze pomnožná. Zřídka bývají použita jména tzv. hotová, která se vyskytují i mimo oblast jmen místních. Jsou to jednak jména vlastní kmenová nebo národní. Většinou mívají obyvatelská jména přímý vztah k sídlišti, kterým vyjadřují příslušnost. Dále mohou být taková obyvatelská jména rodová (označují něčí potomky, příslušníky rodu), nebo čelední (označují poddané a čeleď).²⁹

⇒ Poslední v řadě publikací, které zde uvádíme jako zdroje informací o problematice toponym, je **Příruční mluvnice češtiny**.

Krátkou zmínku o toponymech najdeme v oddílu LEXIKOLOGIE, který se zabývá obecnými a vlastními jmény. Autoři zde vlastní jména dělí na antroponyma, toponyma a chrématonyma a ke každému z pojmů přidávají krátkou charakteristiku.

- toponyma – jména zeměpisná: názvy světadílů, států, osad, hor, lesů atd.³⁰

---

²⁸ TRÁVNÍČEK, F.: *Mluvnice spisovné češtiny, část I*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951, str. 305 – 306.

²⁹ tamtéž, str. 307 – 310.

³⁰ *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 78.

2 Toponomastika

2.1 Výklad pojmu a jeho členění

Toponomastika je součástí onomastiky = vědy o vlastních jménech. Zabývá se názvy neživých věcí – nebeských těles a souhvězdí, zeměpisných jevů (pohoří, hory, vodstvo apod.), států a správních oblastí. Je to tedy věda, která zkoumá vlastní jména zeměpisná – geografická.³¹

Pokud budeme sledovat toponyma jedné oblasti (v našem případě oblast starověké Mezopotámie), zkoumáme TOPONYMII Mezopotámie.

2.2 Jak pracovat s toponymy

Existují dva možné přístupy studia toponym, které by spolu měly spolupracovat. Jedná se o přístup jazykový (filologický) a přístup historický, který zkoumá další informace o nositeli názvu. Poznatky jednoho přístupu využívá druhý a naopak, proto nesmí být jeden využíván více a druhý méně.³²

Toponomastika je věda, která spolupracuje s jinými vědami, ať už se jedná o výše zmíněnou historii nebo archeologii, geografii a etnografii. Nelze tedy toponomasticky pracovat pouze jednostranně. Je důležité pospojovat poznatky ze všech těchto disciplín, a vytvořit tak metodu zkoumání.

2.3 Zkoumání jazykové stránky toponym

Ačkoliv jsme výše podotkli, že filologická práce nemůže existovat bez práce historické, tak se pokusíme výhradně sledovat pouze jazykovou stránku toponym. Nebudeme zkoumat kompletní jazykovou problematiku, ale většinou jen hledisko morfologické – deklinaci toponym a případné rozdíly u stejných slov, míru začlenění do deklinačního systému českého jazyka a morfologické adaptace cizích toponym.

---

³¹ ŠMILAUER, V.: *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, str. 8.

³² Zajímat se budeme pouze o stránku jazykovou a téměř výhradně morfologickou, ale je potřebné zmínit se i o pohledu druhém.

Rozhodně tedy nebude v popředí našeho zájmu etymologický původ slov nebo jejich pravý (či nepravý) význam.

Jeden z nejdůležitějších jevů v oblasti tvarosloví toponym je fakt, že jejich nejčastější využívání nebylo v nominativu, ale v nepřímých pádech. Až v novější době se nominativ objevuje více. Nominativy najdeme v úředních záznamech, seznamech míst, na razítkách, v tabulkách, nebo v jízdních řádech.³³

Je třeba poznamenat, že v problematice tvarosloví, a to i u toponym cizích, narazíme na několik problémů. Jednou z takových obtíží je například změna čísla jednotného na množné, čímž se budeme zabývat v samostatné kapitole u jednotlivých a konkrétních příkladů. Nejenže jména přecházejí ze singuláru do plurálu, ale mnohá jsou pomnožná, což by mohlo komplikovat celkovou analýzu. Dále může přirozeně docházet ke změně rodu. I takové případy najdeme u zkoumaných toponym, což bude doloženo později. Takové kolísání je u jmen v plurálu a u jmen, která mají adjektivní původ. Mezi další tvaroslovné změny pak může patřit i odsouvání koncovek, zkracování, a tím způsobené jisté zlidovění názvu.

2.4 Význam toponomastiky pro ostatní odvětví vědy

Pro jazykovědu je důležité, že toponomastika napomáhá mapování jednotlivých toponym, jejich významů a celkového vývoje jazyka. Nezabývá se přímo tvary jednotlivých toponym, ale dokládá jejich existenci.

U zaniklých národů lze pomýšlet dokonce na to, že právě místní názvy jsou jedním z mála dochovaných důkazů existence jejich svébytného jazyka a kultury.³⁴

Pomocí toponomastiky lze zjistit i kulturní, hospodářský a sociální vývoj. Při práci s toponymy lze najít mnoho odpovědí jak na otázky filologické, tak historické a geografické.

---

³³ ŠMILAUER, Vladimír: *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, str. 104

³⁴ tamtéž, str. 192.

3 Toponyma vyskytující se v publikacích o starověké Mezopotámii, jejich adaptace v českém deklinačním systému

3.1 Grafická a gramatická charakteristika toponym

3.1.1 Grafická podoba zkoumaných toponym

Mezi známými jmény (*Mezopotámie, Asýrie, Babylónie, Eufrat, Tigris atd.*) najdeme i názvy dosti neobvyklé. Jsou to víceslovné názvy, ve kterých bývají jednotlivá slova oddělena spojovníky (*Tell al-Vad, Jamút-Bál, Tell al-Savván*). Existence spojovníku ale není podmínkou. Velice často bývá součástí jména jedno slovo, které se opakuje ve slovech významově podobných (*Tell Murejbet, Tell Abú, Tell Ukajr, Bít-Jakíni, Bít-Amukkáni*). Nejčastěji je to tedy slovo *tell*, které vyjadřuje lokaci objektu (města, pahorku, hory apod.) na vyvýšeném místě. Výjimkou není ani použití více spojovníků mezi jednotlivými slovy místního názvu (*Kár-Tukultí-Ninurta*). Zmiňujeme se o grafické podobě zkoumaných toponym, protože je důležité vědět, že ačkoliv se názvy mnohdy skládají z více slov (*Tell el Amarna, El Obeid atd.*), tak se neohýbají všechny části slova, ale pouze jedna (*Tell Ukajr – Gsg Tell Ukajru, Kár-Tukultí-Ninurta – Gsg Kár-Tukultí-Ninurty*).

3.1.2 Rod toponym

U toponym, jako vlastních jmen označujících neživé objekty, se uplatňuje jak mužský, ženský, tak i střední rod. Při jejich zařazování ke gramatickému rodu je většinou určující zakončení *Nsg*. Rozdílný přístup nastává při rozlišení českých a cizích místních jmen. Domácí názvy mají pevnější rodové určení, kdežto cizí toponyma si nezachovávají mluvnický rod z původních jazyků a o jejich rodovém zařazení rozhodují další jazykové činitele³⁵. Ta jména, která lze zařadit k některému z českých deklinačních typů, pak přebírají i rod.³⁶

---

³⁵ u singulárních jmen – jejich zakončení v *Nsg* a další začlenění do deklinačního systému češtiny

³⁶ *Mluvnice češtiny 2: Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, str. 347.

Pokud nastane situace, ve které není zařazení podle koncovky Nsg do deklinačního typu příliš jednoznačné a přesné, tak je rodová příslušnost ovlivněna dalšími činiteli, např. stejným významovým okruhem, kam názvy patří.

Ke střednímu rodu se cizí toponyma řadí zpravidla tehdy, když jsou nesklonná. Svým zakončením (*Ninive, Sipparu*) jsou pro český jazyk neobvyklá, a proto pak neodpovídají žádnému z deklinačních typů.

3.1.3 Číslo toponym

Vyjádření kategorie čísla je spojeno s jedinečností vlastních jmen, a proto se i toponyma vyskytují v první řadě v singuláru a vztah singulár - plurál je nemožný. Některá toponyma jsou charakteristická svou vlastností pomnožnosti. V tom případě mluvíme o *pluralia tantum*³⁷ – pomnožných toponymech.

K pomnožným názvům patří pojmenování pohoří, souostroví, zemí a území i měst. Ve zkoumané oblasti Mezopotámie (a s ní souvisejícími toponymy) to jsou převážně města – *Súzy, Delfy, Mykény, Théby atd.* Jsou to jména, která mají plurálový morfém, jenž byl v češtině nahrazen morfémem domácím.³⁸ V mnoha případech došlo k adaptaci, ale některé názvy adaptovány nebyly. Pak se taková toponyma chovají jako sklonné singulární názvy (*Zagros, Tyros atd.*), nesklonné singulární názvy a nejméně jako názvy nesklonné plurálové.³⁹

3.1.4 Pád toponym

- **nominativ** – substantivu v tomto pádě se většinou přisuzuje predikát (*Ekallátum je lokalita neznámé polohy...*). Nominativ si ponechává poměrně velkou samostatnost, obzvláště v případě nominativu jmenovacího, který má funkci citativu⁴⁰. To znamená, že se substantivem, ke kterému jiné substantivum v nominativu jmenovacím patří, nemusí být ve shodě (*..mezi městem Ur a řekou Uknú..*).

³⁷ *Mluvnice češtiny 2: Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, str. 348.

³⁸ případ toponyma *Delfy* – z řec. *Delfoi* – čes. *Delfy*

³⁹ tamtéž, str. 349.

⁴⁰ *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 236.

- **genitiv** – bývá nejčastěji vyjádřením pádu neshodného přívlastku⁴¹ (v *rovinách Chúzistánu*). Téměř vždy má také funkci předložkového pádu (*západně od Kikúku*).
- **lokál** – je jediným pádem, který bez předložky neexistuje. Substantivum v lokále je vždy odpovědí na otázku „kde?“⁴² (v *jihozápadním Íránu*).

3.1.5 Skloňování toponym (obecně)

Většina českých toponym se skloňuje bez problémů. Rozdílná situace ale nastává u cizích místních názvů. Ty se sice začlení k určitému paradigmatu obecných jmen a přijmou rod, který je pro dané paradigma typický, ale uvnitř paradigmatu se pak často vyskytují specifické odchylky a odlišnosti.

Některá cizí jména zůstávají nesklonná a rodem se pak zařazují k neutřům (viz výše). Obecně bychom mohli říci, že jsou to taková jména, která jsou ve své výslovnosti zakončena na *e, é, í, ó, u, ú, i* (*Ninive, Sipparu, Urartu, Mari atd.*), což je pro češtinu neobvyklé zakončení. Při výzkumu jsme našli i nesklonná jména, která jsou zakončena na *a, á*. Většinou jsou to víceslovné názvy, pro něž je charakteristické, že jedno ze slov je vždy nesklonné, ale při tomto zakončení jsou nesklonné obě části názvu (*Abú Hurajra, Tell Rubejdá atd.*).

3.2 Skloňování zkoumaných místních názvů

Zeměpisné názvy jsou singulárové i plurálové (popř. pomnožné). Většinu singulárových jmen lze poměrně jednoznačně přiřadit k rodu a deklinačnímu typu, popřípadě podtypu, ale pomnožná jména tuto charakteristiku nemají.⁴³

3.2.1 Maskulina

⇒ Zakončení Nsg na souhlásku – tvrdou nebo obojetnou (vzor HRAD)

U těchto zeměpisných jmen se vyskytuje variantní deklinační formant v Gsg –*a/-u* a v Lsg –*u/-ě(e)*. U některých jmen dochází také ke změně tvarotvorného základu⁴⁴ (Nsg *Tigris* – Gsg *Tigridu*, Nsg *Zagros* – Gsg *Zagru*, Nsg *Tyros* – Gsg *Tyru*). Jak vidíme, tak

⁴¹ *Mluvnice češtiny 2: Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986 str. 237.

⁴² *Mluvnice češtiny 2: Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986 str. 241.

⁴³ tamtéž, str. 366.

⁴⁴ tamtéž, str. 366.

k této obměně dochází u jmen končících na *-is, -os* atd. Zakončení Nsg je cizí a při deklinaci mizí.

V Gsg se kromě deklinačního formantu *-u* vyskytuje i formant *-a*. Tento jev postupem času ustupuje ve prospěch formantu *-u* (Gsg Babylónu × Gsg Babylóna – v publikacích staršího data).

V Lsg se taková variantnost vyskytuje u formantů *-u* a *-ě(e)*. Nejčastěji se tento jev vyskytuje právě u jmen, která jsou v Gsg zakončena na formant *-a*. Formant *-ě(e)* lze také brát jako projev zdomácnění místního názvu (*Egypt – Egyptě*).

⇒ Zakončení Nsg na souhlásku – měkkou nebo obojetnou (vzor STROJ)

Některá místní jména této kategorie často nerozhodně kolísají mezi rodem mužským a ženským. Zvláště u cizích jmen je zařazení obtížné (př. *Lagaš, Kiš × Kiš, Kúš* atd.).

3.2.2 Feminina

Nejčastěji se u zeměpisných jmen ženského rodu vyskytují vzory ŽENA, RŮŽE a PÍSEŇ. Vzor KOST se u zkoumaných toponym téměř neobjevuje.

⇒ Zakončení Nsg na *-a* (vzor ŽENA, SÓJA⁴⁵)

Velice záleží na souhlásce, která předchází koncovému *-a*. Pokud je to tvrdá nebo obojetná souhláska, řadíme jméno ke vzoru ŽENA (*Levanta, Borsippa, Tepe Gaura, Palestina* atd.). V dativu a lokálu potom před koncovým formantem *-ě/e* dochází k alternaci.

Jestliže je před koncovým formantem *-a* měkká souhláska (v našem případě nejčastěji *j*), skloňujeme toponymum podle podvzoru SÓJA (u jména *Trója*).

⇒ Zakončení Nsg na *-e* (vzor RŮŽE)

Tato jména jsou početně téměř na stejné úrovni jako jména, která svou deklinací náleží ke vzoru ŽENA, nebo HRAD. Mezi tato jména řadíme nejpoužívanější toponyma – *Mezopotámie, Asýrie, Sýrie, Babylónie, Médie* atd.

⇒ Zakončení Nsg na souhlásku

Základním vzorem této kategorie je PÍSEŇ. Skloňují se podle něj jména zakončená na *-š, -ž, -ď, -ň, -j* (*Kúš, Tell Arpaččij, Umm Dabághij, Káneš*).

3.2.3 Neutra

⁴⁵ *Mluvnice češtiny 2: Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986 str. 372.

U těchto jmen se uplatňuje singulárové paradigma vzorů MĚSTO, MOŘE, STAVENÍ⁴⁶ (*Džarmo, Chafádží, Megiddo atd.*). Navíc ke střednímu rodu řadíme všechna jména neskloňná.

Podle vzoru město se skloňují také všechna jména, která končí na –um (-ium, -eum) – př. *Malgium*; -ion – př. *Gordion*.

3.3 Pomnožná jména

Pomnožné místní názvy se vyskytují ve všech třech rodech. Nejčastěji jsou zakončeny na –y, –e nebo –a. Jejich zařazení k rodům bývá často problematické. Povědomí rodu je tu oslabeno. Ke kolísání dochází tak často, že ani jednotliví činitelé, o kterých jsme se zmínili výše, nejsou jednoznačně určující.

⇒ Zakončení Nsg na –y

Tato jména náleží buď k paradigmatu vzoru HRAD, pokud se jedná o maskulina, nebo vzoru ŽENA, když jsou to názvy rodu ženského. Vyskytují se i případy, kdy je možné řídit se podle adjektiva, které pomnožnému jménu předchází (*mocné Athény, zničené Delfy, dobyté Súsy atd.*).

Cizí pomnožná jména jsou zpravidla rodu ženského. Nejčastěji jsou to názvy místní (*Súsy, Delfy, Mykény, Théby, Athény atd.*). Pomnožná maskulina, která náleží ke vzoru hrad, ve zkoumaných publikacích nenajdeme.

⇒ Zakončení N na –e

V této kategorii se vyskytují maskulina i feminina. Častější jsou feminina, která se skloňují podle vzoru RŮŽE (*Pompeje, Plataje atd.*).

---

⁴⁶ tamtéž, str. 374.

4 Výzkum

4.1 Odborné monografie

4.1.1 Úvod

Monografiemi nazýváme takové publikace, které se snaží komplexně zpracovat jedno, a to obvykle úzce vymezené téma, ať se jedná o osobnost, problém, historické území apod. Je pravidlem, že takto zpracované dílo vzniklo pod vedením jednoho autora, který reprezentuje akademickou obec nebo jiné vědecké pracoviště. Takového autora pak můžeme nazývat kapacitou a odborníkem na vysoké odborné úrovni.

Pro svůj výzkum jsme vybrali dvě publikace, jejichž autoři jsou uznávané autority z oboru historie starověku a oba se zabývají (nebo zabývali) územím Mezopotámie a asyriologií.

- Prof. PhDr. Jan Burian, Csc., je významným historikem, který se od počátku sedesátých let 20. století zabývá výzkumem antických lokalit a publikováním na téma starověké civilizace (např. Světla a stíny antického velkoměsta; Publius Ovidius Naso; Římské impérium; Cesty starověkých civilizací atd.). V současné době přednáší na univerzitě v Trnavě.

- A. Leo Oppenheim (1904 – 1974) je pokládán za jednoho z nejvýznamnějších asyriologů. Byl editorem Chicagského asyrského slovníku a od roku 1955 zde pracoval v Orientálním ústavu a zároveň působil jako profesor orientálních studií na univerzitě v Chicagu. Jeho nejslavnějším dílem je **Starověká Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace**, které jsme podrobili analýze. Z anglického originálu publikaci přeložili Jiří Prosecký a Jana Pečírková, kteří se věnují i publicistické činnosti, jak uvidíme u některých článků v níže zkoumaném časopisu *Nový Orient*.

Publikace jsou charakteristické hojným využíváním odborných názvů a předpokládá se, že čtenář je s daným tématem již blíže seznámen a neslyší o něm poprvé. Pro širokou veřejnost bývají takové knihy méně srozumitelné a obtížně čitelné.

Data samotného výzkumu jsou shrnuta do dvou různě pojatých tabulek. První tabulka mapuje výskyt toponym ve tvarech všech sedmi pádů a druhá sleduje problematiku toponym v rámci jejich deklinačního paradigmatu, tzn. zařazení ke jmennému rodu. Ke druhému zpracování informací je nutné podotknout, že hodnoty

v tabulce nezahrnují všechny výskyty pádových tvarů, ale vždy pouze jednoho zástupce všech pádů, který patří k náležitému vzoru.

❖ **Cesty starověkým civilizací**⁴⁷

Kniha se nezabývá pouze starověkou Mezopotámií, ale i přesto je její informační základna o této oblasti velice bohatá a různorodá. Úsek, který pojednává o Mezopotámii, je rozdělen na několik podkapitol, které postupně rozebírají geografické uspořádání historického území, přírodní podmínky, obyvatelstvo a jeho obživu, obchod a společenský život. V dalších částech je mapován rozvoj měst jako center hospodářství a kultury a následně jako sídel vládců a králů. Autor se mnohdy zmiňuje i o zařazení míst do dnešní geografické mapy, a to hlavně pro představu čtenářů, protože by měli vědět o jakém území se hovoří. Rozlišuje jednotlivá města podle důležitosti, vlivu a snahy vybojovat si vedoucí postavení nad ostatními. Časté jsou i zmínky o bojích s ostatními kmeny, které napadaly vnější hranice, a ohrožovaly tak běh života společnosti a schopnost samostatnosti vůči ostatním vyspělým civilizacím.

Společně s růstem moci a rozvojem měst, jak hospodářským, tak kulturním, autor upozorňuje na architektonické skvosty, kterými nebyly pouze chrámy, ale i paláce. Při popisu měst udává jejich polohu a případné podmínky k ovládnutí nebo porobení se ostatním.

Postupně se dostává až k zániku civilizace, a to hlavně pro rostoucí moc okolních království, která byla sice mladší vznikem, ale mnohdy více vyspělejší v boji, nebo měla lepší podmínky pro obchod a expanzi. Taková království se lépe prosazovala v mocenském boji.

❖ **Starověká Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace**⁴⁸

Jedná se o obsáhlou publikaci, která se plně zajímá o historii Mezopotámie. Je rozdělena do několika kapitol, ve kterých se zabývá zrozením Mezopotámie jako pojmu a zároveň obrovského území na Předním východě. Stejně jako většina dalších zkoumaných publikací se zpočátku zmiňuje o geografické otázce tohoto území a zdůrazňuje, jak jsou přírodní podmínky důležité pro pochopení obyvatelstva této země (které faktory ovlivňovaly úspěchy a které byly častým problémem ve stycích s ostatními etniky, např. nedůsledné zabezpečení hranic, snadná přístupnost, nedostatek surovinových zdrojů apod.).

⁴⁷ BURIAN, J.: *Cesty starověkých civilizací*. Praha : Práce, 1973.

⁴⁸ Oppenheim, A. L.: *Starověká Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace*. Praha: Academia, 2001.

Velký důraz je tu kladen na vztahy k okolním státům – obchod, expanze, boje. Obchod byl totiž jedním z možných způsobů, jak se uživit (když nepočítáme rozvinuté zemědělství), a proto bylo důležité udržovat vzájemné přátelské styky, alespoň na bázi obchodní spolupráce. Surovinová zásoba Mezopotámie byla minimální a tedy silně závislá na dovozu z ostatních zemí. Poznáváme zde jména obchodních stezek, možných způsobů dopravy a nejdůležitějších obchodních partnerů. Do pozadí ale není zatažena ani samotná historie Mezopotámie a její vnitřní konflikty. Výklad této problematiky ale není hlavním tématem publikace.

Tabulka 1: Toponyma v odborných publikacích (pádové tvary)

	Cesty starověkých civilizací ⁴⁹	Starověká Mezopotámie ⁵⁰
nominativ	Sumer, Akkad-2krát, Mezopotámie, Eufrat-2krát, Tigris-2krát, Mullafat, Džarmo, El Obeid, Kiš, Nippur, Umma, Lagaš, Uruk-3krát, Larsa-2krát, Eridu, Ur-2krát, Zagros-2krát, Arábie, Aššur-2krát, Mari, Babylón, Elam-2krát, Mitanni, Sýrie, Nairi, Súsy, Dur Untaš, Urartu	Babylónie, Asýrie, Zagros, Eufrat, Tigris, Elam, Perský záliv, Chusr, Horní Záb, Velký Záb, Dolní Záb, Malý Záb, Adhem, Dijála, Me-Turna(t), Duvejrig, Tupliaš, Balích, Chábur-2krát, Džazíra, Nuzi, Palmyru, Magan, Meluchcha, Bahrajn, Dilmun, Orontés, Sidón, Týr, Eridu, Ur, Larsa, Uruku, Sippar-Jachrúru, Sippar-Amnánium, Sippar-Arúru, Sippar-séri, Kár-Tukultí-Ninurta, Kár-šulmánu-Ašarídu, Dúr-Šarru-kén, Zincirli, Sam´al, Arlsan Taš, Hatra, Fírúzábád, Dárábdžird, Herát, Isfahán, Tell Harmal, Šaduppúm, Dilmun, Malgium, Turukku, Kakmu, Katna, Chasór, Nippur, Dúr-Kurigalzu
genitiv	Ešnunny, Mezopotámie-7krát, Eufratu-4krát, Tigridu-3krát, Perského zálivu, Uru, Kiše,	Eufratu-2krát, Tigridu-2krát, Zagru, Sámarry, Ninive, Hitu, Pamíru, Alalachu, Ugaritu-3krát,

⁴⁹ BURIAN, J.: *Cesty starověkých civilizací*. Praha : Práce, 1973.

⁵⁰ Oppenheim, A. L.: *Starověká Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace*. Praha: Academia, 2001.

	<p>Uruku-2krát, Lagaše-4krát, Ummy, Akkadu-3krát, Arabské pouště, Elamu-5krát, Sýrie-2krát, Palestiny, Kurdistánu, Aššuru-2krát, Babylóna(v této publikace se vyskytuje pouze tato varianta – Babylónu tu nenajdeme)-4krát, Babylónie-4krát, Asýrie-2krát, Vanského jezera, Foinikie, Egypta</p>	<p>Cháburu, Fárym Telló, Dréhimu, Džóchy, Sús-2krát, Nippuru-3krát, Uru-4krát, Dúr-Kurigalzu, Medfíny, Petry, Vologesie, Ománu, Amarny-2krát, Katny, Chasóru, Nuzi, Boghazköy-2krát, Mari-2krát, Afghánistánu, Karchemiše, Ešnunny, Eridu, Šághir Bázáru-2krát, Alalachu, Nuzi-3krát, Telló, Milétu, Adabu, Harappy, Isinu-3krát, Larsy-2krát, Dilmunu, Sús-2krát, Anatólie, Emutbalu, Marchaši, Borsippy, Judska, Indie, Egypta, Dúr-Ladíni, Kútú, Elamu, Aššuru, Sultantepe, Chattuše, Babylonu, Borsippy, Uruku-2krát, Kiše, Indu, Memfidy, Džendet Nasru(psáno přesně takto), Dréhimu, Džóchy, Sipparu, Zagru, Etiopie, Tauru, Lagaše</p>
dativ	Ummě, Lagaši	Tauru, Opidu, Seleukeji, Gasuru, Bengálskému zálivu, Ugaritu, Dúr-Šarru-kénu, Tiamatě, Džendet Nasru(psáno přesně takto)
akuzativ	Mezopotámii-2krát, Babylónii, Asýrii, Kilikii	Ninive, Kalach, Aššur, Nil, Tadmur, Damašek, Allepo, Allepo-Halab, Arbil
lokál	El Obeidu-2krát, Džemdžet-Nasru-3krát, Mezopotámii-2krát, Uruku, Zagroských horách, Aššuru, Kiši, Mari, Kappadokii, Súsách, Babylónii, Elamu, Médské říši, Urartu, Sýrii, Palestině, Foinikii, Egyptě, Ninive	Babylónii-2krát, Asýrii, Šatt-al-Arabu, Kalachu, Uruku, Ugaritu, Sipparu-3krát, Káneši, Anatólii, Boghazköy-2krát, Aššuru, Dilmunu, Kilikii, Uru, Káneši,

		Charránu-2krát, Mohendžo-daro, Kár-Tukultí-Ninurta, Kahúnu, Amarně-2krát, Chattuši-2krát, Mari-3krát, Aššuru, Isinu, Larse, Kaldu, Súsách-5krát, Nuzi-2krát, Sýrii, Palestině, Sultantepe, Katně, Elamu, Persii, Telló, Šághir Bázáru, Alalachu, Asýrii
instrumentál	Elamem, Sýrií, Eufratem, Tigridem, Sumerem, Akkadem, Mezopotámií, Malou Asií	Mezopotámií, Súsami, Lullubu, Ománem, Maganem, Metuchchou, Eufratem, Karchemišem, Kalachem, Indií, Levantou, Chattušou, Ugaritem, Alalachem, Subartu, Gutium, Ešnunnou

Tabulka 2: Toponyma v odborných publikacích (rozdělení podle vzorů, pří. podvzorů)

	Cesty starověkých civilizací ⁵¹	Starověká Mezopotámie ⁵²
hrad/les	Sumer, Akkad, El Obeid, Džemdžet Nasr, Eufrat, Tigris, Mullafat, Uruku, Elam, Nippur, Ur, Kurdistán, Zagros, Aššur, Perský záliv / Baylón-Babylóna, Egypt	Zagros, Taurus, Eufrat, Tigris, Elam, Omán, Magan, Kalach, Aššur, Šat-el-Arab, Chusr, Horní Záb, Velký Záb, Dolní Záb, Malý Záb, Adhem. Me-Turnat, Duvejrig, Balích, Chábúr, Hit, Pamír, Nil, Alalachu, Ugarit, Uruk, Dréhim, Gasur, Nippur, Ur, Tadmur, Damašek, Bengálský záliv, Omán, Bahrajn, Dilmun, Chasór, Afghánistán, Orontés, Sidón, Týr, Ur, Dúr-Šarru-Kén, Šághir Bázár, Charrán, Allepo-Halab, Arbil, Sam´al, Fírúzábád, Dárábdžird, Herát, Isfahán, Tell Harmal, Milét, Adab, Kahún, Isin, Emutbal, Babylón, Indus,

⁵¹ BURIAN, J.: *Cesty starověkých civilizací*. Praha : Práce, 1973.

⁵² Oppenheim, A. L.: *Starověká Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace*. Praha: Academia, 2001.

		Džemet Nasr / Opis, Egypt
stroj	Lagaš, Dur Untaš	Tupliaš, Karchemiš, Arslan Taš, Kiš, Lagaš
žena	Ešnunna, Umma, Larsa, Palestina, Súsy, Zagroské hory	Súsy, Meluchcha, Sámarra, Dijála, Me-Turna, Džazíra, Fára, Džócha, Medína, Petra, Levanta, Amarna, Katna, Ešnunna, Chattuša, Larsa, Kár-Tukultí-Ninurta, Hatra, Harappa, Borsippa, Tiamata, Palestina, Memfis-Memfida
sója – podtyp vzoru žena	0	0
růže	Mezopotámie, Sýrie, Arábie, Babylónie, Malá Asie, Asýrie, Kappadokie, Kilikie, Foinikie, Malá Asie, , Médská říše	Babylónie, Asýrie, Mezopotámie, Vologesie, Indie, Anatólie, Kilikie, Sýrie, Persie, Etiopie
píseň	Kiš, Arabská poušť	Seleukej, Káneš
kost	0	0
město	Džarmo, Vanské jezero	Allepo, Mohendžo-daro, Judsko Sippar-Amnánnum, Šaduppúm, Gutium, Malgium
moře	0	0
stavení	0	0
nesklonná jména (řazena k neutřím)	Eridu, Mari, Mítanni, Nairi, Urartu, Ninive	Lullubu, Ninive, Telló, Nuzi, Dúr-Kurigalzu, Palmyru, Boghazköy, , Mari, Sipparu, Eridu, Sippar-Jachrúru, Sippar-Arúru, Sippar-séri, Kár-Šulmánu-Ašarídu, Zincirli, Marchaši, Subartu, Turukku, Kakmu, Kaldu, Dúr-Ladíni, Kútú, Sultantepe

4.1.2. Začlenění toponym do deklinačního systému českých substantiv

Tabulka 3: Výskyt a rozdělení toponym v odborných publikacích podle tvarů v jednotlivých pádech

	Cesty starověkých civilizací ⁵³	Starověká Mezopotámie ⁵⁴
nominativ	37	59
genitiv	53	91
dativ	2	9
akuzativ	5	9
lokál	23	51
instrumentál	8	17

Jak tabulka ukazuje, vyskytují se zde tvary všech pádů (mimo vokativu). Převaha genitivů nad nominativy může dokazovat, že použití jmenovacího nominativu nebylo tak časté, stejně jako výskyt výčtů jednotlivých jmen. Zmiňujeme to zde z toho důvodu, že pokud se v dalších tabulkách vyskytne nebývalý počet nominativů, tak nominativy jmenovací a výčty jmen jsou toho velkou příčinou.

Podle počtu výskytu tvarů lze rozlišit obě publikace na základě jejich obsáhlosti. V prvním případě vidíme převahu genitivů (53) nad nominativy (37) a zároveň blízkost lokálů (23). Objevuje se zde i instrumentál (8) a akuzativ (5) s dativem (2). V druhém případě je počet výskytu jednotlivých tvarů již mnohem větší. Našli jsme zde 91 genitivních tvarů. Velice blízko k počtu nominativů tu tentokrát není genitiv, ale lokál (srov. N 59 a L 51). Silné je zde zastoupení i instrumentálních tvarů (17). Akuzativ i dativ jsou na tom početně stejně (9).

❖ Cesty starověkých civilizací

Autor se v této publikaci pohybuje v okruhu místních názvů významných archeologických nalezišť (*El Obeid* – srov. v jiných publikacích *El Obejd*, *Džemdžet-Nasr*, *Ešnunna* atd.). Problematika jmenovacího nominativu je zde zřetelná pouze v několika příkladech (*..poblíž dnešních osad Mullafat a Džarmo, na pahorku El Obeid, v osadě Dur Untaš*). V ostatních případech dochází k adaptaci toponym (*..území sevřené*

⁵³ BURIAN, J.: *Cesty starověkých civilizací*. Praha : Práce, 1973.

⁵⁴ Oppenheim, A. L.: *Starověká Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace*. Praha: Academia, 2001.

tokem předasijských řek Eufratu a Tigridu, nedaleko města Kiše a Nippuru atd.). Stejně jako u následujících zkoumaných publikací je genitiv, lokál a instrumentál pádem, který vyjadřuje spjatost s místem – určení místa, spojitost s jiným místem atd. (*..spojovala jižní Mezopotámii se sousedním Elamem, v Uruku, v El-Obeidu, ..západně od Vanského jezera.. atd.*).

❖ **Starověká Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace**

Situace s nominativy jmenovacími je podobná i zde. Vyskytuje se jich pouze několik (*k pohoří Zagros, okolo řeky Chábúr, s Malgium*). Ostatní nominativy zastávají klasickou funkci podmětu (*Mezopotámie byla..., Babylónie vznikla.. atd.*). Více než u ostatních publikací se zde objevují dativy (*Tauru, Opidu, Ugaritu atd.*) a akuzativy (*Kalach, Nil, Damašek atd.*). Vedle jmen týkajících se plně území Mezopotámie zde najdeme i mnoho dalších (*Nil, Damašek, Perský záliv, Egypt atd.*).

4.1.3 Skloňování toponym na základě jejich přiřazení k deklinačním typům

Tabulka 4: Nejpoužívanější toponyma a jejich vzory (případně podvzory) ve zkoumaných odborných monografiích

	Cesty starověkých civilizací	Starověká Mezopotámie
hrad/les	17	64
stroj	2	5
žena	6	23
sója – podtyp vzoru žena	0	0
růže	11	10
píseň	2	2
kost	0	0
město	2	7
moře	0	0
stavení	0	0
nesklonná jména (řazena k neutrum)	6	24

Jednou ze zajímavostí, které jsou charakteristické pro zkoumané publikace, je podobný počet maskulin a feminin skloňujících se podle vzorů HRAD a RŮŽE.

Maskulina zakončená v Nsg na tvrdou nebo obojetnou souhlásku se vyskytují v celkovém počtu 17 a 64 jmen (*El Obeid, Uruk, Elam, Akkad, Omán, Magan, Fírúzábád, Charrán* a další). V případě první publikace (Cesty starověkých civilizací) se vyskytuje případ jména *Babylón*, který má v Gsg formant –a (*Babylón – Babylóna*). Je to způsobeno stářím publikace. Tento jev postupně ustupuje a je nahrazen formantem –u. Variantní formant v Gsg –a a v Lsg –ě(e) se vyskytuje ještě u dvou jmen, a to v případě obou publikací (již zmíněný *Babylón, Egypt, Opis – Opida*). Maskulina zakončená v Nsg na měkkou nebo obojetnou souhlásku (tedy ta, která se skloňují podle vzoru STROJ) jsou zastoupena počtem 2 a 5 (*Arslan Taš, Lagaš, Kiš, Tupliaš* atd.).

V oblasti feminin se nejčastěji vyskytují jména, která se skloňují podle vzoru RŮŽE, ŽENA a PÍSEŇ. Vzor ŽENA zastupuje substantiva, která jsou v Nsg zakončena na –a. Častější jsou v druhé publikaci (Starověká Mezopotámie) – v celkovém počtu 23 jmen (*Meluchcha, Ešnunna, Hatra, Kár-Tukultí-Ninurta, Tell Amarna* atd.). Ke vzoru RŮŽE jsou pak řazena ta jména, která končí v Nsg na –e (*Asýrie, Mezopotámie, Sýrie* a další). Vzor PÍSEŇ je zastoupen jmény jako *Káneš, Karchemiš* atd.

Neutra jsou v tomto případě zastoupena spíše nesklonnými jmény, která k nim řadíme, ale najdeme zde i několik toponym vzoru MĚSTO (*Džarmo, Aleppo, Mohendžo-daro, Judsko, Sippar-Amnánium, Šaduppúm, Gutium a Malgium*).

Samostatnou skupinou jsou pomnožná jména – *pluralia tantum*, která jsou zastoupena názvem Súzy (v obou příkladech).

4.2 Encyklopedie

4.2.1 Úvod

Pojem encyklopedie lze definovat jako strukturované dílo, které se snaží představit poznatky týkající se jednoho, nebo obecně všech oborů.

Encyklopedie mohou být zaměřené obecně. Mohou se ale specializovat na určitý okruh hesel, nebo dokonce na jistou zeměpisnou či kulturní oblast. Podle vnitřního uspořádání dělíme encyklopedie na ty s abecedním řazením a na ty, které obsahují řazení podle určitých kategorií.

Vybrali jsme dvě encyklopedie, z níž jedna se zabývá uměním a zahrnuje oblast Předního Východu, a druhá je spíše heslářem pro vysvětlení pojmů a názvů z oblasti Mezopotámie a přilehlých míst. Jsou to publikace velice často citované (v monografiích a článcích) a patří mezi jedny z nejpoužívanějších při studiu této problematiky

❖ **Umění světa: Starověké kultury Předního východu**⁵⁵

Oddíl, který se zabývá územím starověké Mezopotámie, je obsažen na 65 stranách. Autor se zpočátku zmiňuje o dnešním přibližném umístění lokalit, o geografických podmínkách a počátcích měst. Postupně přechází k rozvoji měst a ke vzniku prvních architektonických skvostů – chrámů, paláců. Pokračuje určením měst jako center umění, kultury, života i politiky a zmiňuje také to, jak se kultura a umění měnily v jednotlivých letech, při válkách, pádech měst a zánicích dynastií.

Tuto publikaci řadíme k encyklopediím z důvodu obsáhlosti a tematické ustálenosti. V tomto případě je to encyklopedie, která neřadí jednotlivé pojmy abecedně za sebou, ale zabývá se jedním okruhem lidské činnosti – uměním, a to hlavně ve směru jeho působení na život lidí na různých místech světa.

❖ **Encyklopedie starověkého Předního východu**⁵⁶

Jedná se o encyklopedii, jejímž obsahem jsou názvy měst, chrámů, paláců a dalších pojmů, které se mohou vyskytovat v publikacích o Předním východě. Jednotlivá hesla jsou řazena v abecedním pořadí a ke každému náleží vysvětlení, popřípadě umístění nalezišť a možné nálezy, které zde byly objeveny při vykopávkách. Na samém konci je pak uveden seznam jmen a pojmů, mapy a poznámky. Pro svůj výzkum jsme vybrali jen ta jména, která přímo souvisela se starověkou Mezopotámií, nebo pro toto území měla

⁵⁵ GARBINI, G.: *Umění světa: Starověké kultury Předního východu*. Praha: Artia, 1971.

⁵⁶ PROSECKÝ, J.: *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Nakladatelství Libri, 2003.

důležitý význam a často se v publikacích o Mezopotámii vyskytovala. Encyklopedie byla také mnohdy využita pro vysvětlení dnes méně známých lokalit.

Tabulka 5: Toponyma v encyklopediích (pádové tvary)

	Umění světa ⁵⁷	Encyklopedie SPV ⁵⁸
nominativ	Mezopotámie-2krát, Tell Chassuna, Samarra, Tell Chaláf, Tell el-Obejd, Lagaš, Ur, Uruk, Abú Šahrejn, Jericho, Aššur, Uruk, Nippur, Tell Chuera, Babylónie, Ištar Kititum, Ras Šamra, Chorsabád, Dúr-šarrukin	Eridu, Írán-26krát, Dúr-Untaš, Čóga Zambil, Halab, Irák-33krát, Kal´at Šarkát, Báb-ilim, Babilia, Kadingirra, mát Bábilí, Tell el-Medfna, Zagros-2krát, Tell Dulajm, Babylónie, Akarkút, Chafádží, Chursábád, Kal´at Džarmo, Tell Mardích, Sýrie-3krát, Elam, Elama, Kárún, Kercha, Chúzistán-2krát, Fárs, Kermán, Lúristán, Kurdistán, Sús, Anšan, Talle Maljan, Abú Šahrajn, Tell Asmar, Ur, Uknú, Šapí-Bél, Girsu, Turecko, Mari, Terka, Bahriját, Néribtum, Nimrúd, Tell Uhajmir, Kiš, Tell Ingharra, Chrsagkalamma, Telló, al-Hibá, Surghul, Sinkara, Kút al-Imára, Tell Charíri, Mezopotámie, Jorgham Tepe, Kirkúku, Tell Abú Haba, Dezfúl, Tell Harmal, Hurmuk, Fára, Tell al-Mukajjar, Urartu, Arbil, Tulúl al-Varká, Varká
genitiv	Tigridu-3krát, Eufratu-4krát, Babylónu-3krát, Mezopotámie, Sammary, Tepe Siyalku, Obejdu-3krát, Kiše, Varky, Asuánu, Afriky, Jericha-2krát, Palestiny, Velkého Riftu, Súz-6krát, Tell Asmaru-3krát, Diyaly-2krát, Chafádží, Tell Agrabu, Tell Chuery, Ummy-2krát, Lagaše-2krát, Adabu, Uru, Nippuru, Uruku, Ešnunny-2krát, Ninive-2krát, Kiše, Akkadu, Mari-2krát, Nimrúdu, Sýrie, Bagdádu, Babylónie, Anatólie, Íránu, Ugaritu, Chorsabádu-2krát, Balavatu, Tyru, Tell Achmaru, Ninive	Bagdádu-19krát, Uru-2krát, Chúzistán, Sús-2krát, Nihávendu-2krát, Mezopotámie-5krát, Asýrie-2krát, Kikúku, Eufratu-4krát, Uru, Babylónu-2krát, Tigridu-2krát, Násiríje-5krát, Mosulu-8krát, Čemčemálu, Kirkúlu-2krát, Aleppa, Elamu-2krát, Násiríje-6krát, Kermánšáhu-5krát, Hamadánu-2krát, Aleppa, Tabrízu-2krát, Elazigu, Mari, Alalachu, Hilly, Chabúru, Abú Kemálu, Tauru, Íránu, Šírázu-2krát, Kermánu-3krát, Rávandúzu-2krát, Diváníje, Ahvázu, Gurgánu-2krát, Isfahánu, Karchemiše, Bireciku
dativ	Íránu, Anatólii, Sýrii, Babylónii	Urartu, Arardi, Tigridu, Lagaši
akuzativ	Mezopotámii, Nil, Jordán, Súzy	Ararat, Telló
lokál	Uruku, Erechu, Eridu, Babylónii-	Tigridu-5krát, Sýrii-4krát,

⁵⁷ GARBINI, G.: *Umění světa: Starověké kultury Předního východu*. Praha: Artia, 1971.

⁵⁸ PROSECKÝ, J.: *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Nakladatelství Libri, 2003.

	2krát, Chafádží, Babylóně-2krát, Jerichu, Mari-3krát, Eufratu-2krát, Sýrii-2krát, Kiši, Obejdu, Agade, Akkadu, Iščali-2krát, Suzách-3krát, Tell Harmalu, Tigridu, Elamu, Dúr-Kurigalzu, Íráně, Aššuru, Kár-Tukulti-Ninurta, Chorsabádu-2krát, Ninive-2krát, Nimrudu, Kalchu, Kujundžiku, Till Barsipu	Turecku-2krát, Íránu, Eridu, Iráku, Zagru, Fársu, Mezopotámii-3krát, Eufratu-5krát, Anatólii-3krát, Girsu, Nina-Sirara, Íránu-2krát, Zakavkazsku
instrumentál	Orontem	Sipparem, Dijálou-2krát, Arménií, Íránem, Laodiceou, Tripolisem, Aššurem, Ninive, Kalachem, Mezopotámii, Sýrií, Anatólií, Sumerem, Zábem, Irákem, Íránem, Eufratem, Tigridem

Tabulka 6: Toponyma v encyklopediích (rozdělení podle vzorů, příp. podvzorů)

	Umění světa ⁵⁹	Encyklopedie SKPV ⁶⁰
hrad/les	Írán, Tigris, Eufrat, Tell Chaláf, Tell el-Obejd, Babylón, Tepe Siyalk, Obejd, Ur, Uruk, Erech, Abú Šahrejn, Nil, Asuán, Jordán, Velký Rift, Tell Asmar, Orontos, Tell Agrab, Aššur, Adab, Nippur, Akkad, Nimrúd, Tell Harmal, Bagdád, Elam, Ugarit, Chorsabád, Balavat, Tyros, Dúr-Šarrukin, Kujundžik, Tell Barsip, Tell Achmar	Bagdád, Ur, Chúzistán, Írán, Tigris, Sippar, Čóga Zambil, Halab, Ararat, Tripolis, Irák, Aššur, Kalach, Kal'at Šarkát, Eufrat, Babylón, Sumer, Zagros, Tell Dulajm, Akarkút, Chursábád. Čemčemál, Záb, Tell Mardích, Elam, Karún, Fárs, Kermán, Lúristán, Kurdistán, Anšan, Talle Maljan, Abú Šahrajn, Tell Asmar, Ur, Šapí-Bél, Kermánšáh, Hamadán, Tabríz, Bahriját, Alalach, Nimrúd, Tell Uhajmir, Abú Kemál, Chabúr, Surghul, Taurus, Šíráz, Dezfúl, Tell Harmal, Hurmuk, Ravanduz, Ahváz, Gurgán, Isfahán, Arbil / Arabský poloostrov
stroj	Lagaš, Kiš	Dúr-Untaš, Lagaš
žena	Tell Chassúna, Samarra, Varka, Afrika, Palestina, Súzy, Diyála, Tell Chuera, Umma, Ešnunna, Ras Šamra	Súsy, Dijála, Laodicea, Kadingirra, Tell el-Medína, Elama, Kercha, Terka, Ingharra, Chursagkalamma, Hilla, Sinkara, Tell Abú Habba, Fára
sója (podtyp typu žena)	0	Babilia, Násirijs, Divánje
růže	Mezopotámie, Anatólie, Sýrie, Babylónie	Sýrie, Mezopotámie, Arménie, Asýrie, Anatólie, Babylónie
píseň	Kiš	Kiš, Karchemiš

⁵⁹ GARBINI, G.: *Umění světa: Starověké kultury Předního východu*. Praha: Artia, 1971.

⁶⁰ PROSECKÝ, J.: *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Nakladatelství Libri, 2003.

kost	0	0
město	Jericho, Ištar Kititum	Kal'at Džarmo, Aleppo, Turecko, Nériptum, Zakavkazsko
moře	0	0
stavení	Chafádží	Chafádží
nesklonná j. (řadí se k neutřům)	Telló, Eridu, Mari, Ninive, Agade, Iščali, Dúr-Kurigalzu, Kár-Tukultí-Ninurta, Kalchu	Eridu, Nihávendu, Urartu, Arardi, Ninive, Kikúku, Bábilim, mát Bábilí, Mosulu, Kirkúli, Uknú, Girsu, Telló, Mari, Elazigu, Kirkúku, al-Hibá, Nina-Sirara, Kút al-Imára, Tell Charíri, Jorgham Tepe, Urartu, Tulúl al-Varká, Varká

IV.2.2. Začlenění toponym do deklinačního systému českých substantiv

Tabulka 7: Výskyt a rozdělení toponym v encyklopediích podle tvarů v jednotlivých pádech

	Umění světa ⁶¹	Encyklopedie SPV ⁶²
nominativ	20	130
genitiv	67	100
dativ	4	4
akuzativ	4	2
lokál	41	32
instrumentál	1	19

Z tabulky vidíme, že mezi oběma zkoumanými publikacemi je již v počtu zastoupených tvarů velký rozdíl. Velkou roli na tom jistě má odlišná obsáhlost obou encyklopedií. První se Mezopotámií zabývala pouze jako jednou z mnoha částí svého výkladu, kdežto v druhé znatelně převažovaly informace týkající se právě tohoto území, nebo území přilehlého. Obecně lze konstatovat, že v prvním případě došlo k adaptaci místních jmen ve viditelné míře, jak uvádíme v tabulce. Genitivy (67) silně převažují nad nominativními tvary (20), a dokonce se v tomto případě poprvé stalo, že i lokál (41) se vyskytoval častěji než nominativ.

V druhém případě je vidět lehká převaha nominativu (130) nad genitivem (100)

⁶¹ GARBINI, G.: *Umění světa: Starověké kultury Předního východu*. Praha: Artia, 1971.

⁶² PROSECKÝ, J.: *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Nakladatelství Libri, 2003.

i ostatními pády, což je způsobeno velmi častým využíváním jmenovacího nominativu. Podotýkáme, že jsme do výzkumu nezahrnovali nominativní tvary v počátcích hesel (**Akkad** – lokalita neznámého původu...). Zajímali jsme se pouze o morfologické adaptace při vysvětlování daných názvů. Stejně tak jsme u těchto publikací do výzkumu nezapočítávali výčty jednotlivých lokalit, které byly také velmi časté. Zajímavostí je, že v této encyklopedii najdeme oproti ostatním publikacím početně více příkladů na instrumentál (19).

❖ **Umění světa: Starověké kultury Předního východu**

Autor zde hojně využívá obecně známé názvy, ale i těm méně známým se nevyhne. Objevuje se zde jméno *Tell Chassúna* (v nominativu jmenovacím), *Tepe Siyalk* (v genitivu *Tepe Siyalku*) nebo *Tell Chaláf* (v nominativu jmenovacím). Zajímavé je, že při srovnání těchto jmen s Encyklopedií starověkého Předního východu jsme místo *Tell Chassúna* našli podobnou lokalitu, ale pod pojmem *Tell Hassúna*⁶³. Dochází zde k porovnání jmen s názvy z jiných jazyků nebo podobami, které se objevují v Bibli (*Uruk – Erech*). Díky srovnávání jmen a hledání významů jsme našli další pravopisné rozdíly v místních názvech, ale většinou se jednalo pouze o drobné nuance (*Abú Šahrejn – Abú Šahrajn*⁶⁴). Mezikulturní vlivy způsobují, že se setkáváme s toponymy, která náležejí k jinému území, ale jsou zde uvedena, protože památky nebo objevy na nich nalezené měli např. shodné znaky, nebo jsou to doklady toho, jak se kultury navzájem ovlivňovaly (*Asuán, Nil, Jordán, Jericho* atd.).

Důvod, proč je zde tak hojný výskyt tvarů v Gsg a Lsg, je velice jednoduchý. Častou formulací tu totiž bylo určení místa (*soška z Obejdu, ruiny Jericha, „Dáma z Varky“, v Babylónii, váza ze Sammary* atd.). Nominativy jsou z větší části v pozici nominativu jmenovacího. Samostatné nominativy (*Mezopotámie se nacházela..*) nejsou příliš časté a vyskytuje se jich velmi málo.

❖ **Encyklopedie starověkého Předního východu**

K analýze jsme využili 99 hesel. Z větší části jsou to jména, která nejsou známá ze středoškolských učebnic a setkáváme se s nimi až u vědeckých publikací nebo při studiu na univerzitě. Při výkladu jednotlivých hesel autoři využívali jednotného vzorce. Nejprve toponymum přiřadili k dnešnímu názvu místa, nebo uvedli alespoň vzdálenost

---

⁶³ **Tell Hassúna** – archeologická lokalita 35 km jižně od Mosulu(Irák).

⁶⁴ **Abú Šahrajn** – Eridu

od nejbližšího známého města (*Abú Salábích – lokalita 140 km od Bagdádu..*). Dále byl místní název srovnán s jinými názvy téhož místa, ale v jazyce jiných starověkých národů nebo v Bibli (akkadské, asyrské – *Ararat – Urartu – Arardi*). U výkladů zemí (Asýrie, Babylónie atd.) pak autoři vysvětlují, proč se daná země jmenuje zrovna takto. Pokud se ve vysvětlení objevil název, který již vysvětlen byl, nebo bude vyložen až později, tak u něho bylo do závorky přiřazeno alespoň přibližné zařazení do dnešního státu.

Převahu tvarů v Nsg v tomto případě zapříčiňuje výskyt mnoho takových vysvětlujících názvů (*Babylón – akkadsky Báb-ilim, Babilia, sumersky Kadingirra* atd.) a nominativů jmenovacích. Příčina výskytu genitivů a lokálů je stejná jako u předchozí publikace – určení místa (lokál) a směru (genitiv). Instrumentál je tu pádem, který často vyjadřuje boje mezi jednotlivými městy, což se jako charakteristika pojmu také objevovalo.

IV.2.3. Skloňování toponym na základě jejich přiřazení k deklinačním typům

Tabulka 8: Nejpoužívanější toponyma a jejich vzory (případně podvzory) ve zkoumaných encyklopediích

	Umění světa	Encyklopedie SKPV
hrad/les	35	57
stroj	2	2
žena	11	14
sója (podtyp typu žena)	0	3
růže	4	6
píseň	1	2
kost	0	0
město	2	5
moře	0	0
stavení	1	1
nesklonná j. (řadí se k neutrum)	9	24

Mezi nejčastějšími jmény, která se v encyklopediích vyskytovala, najdeme maskulina neživotná zakončená v Nsg na tvrdou nebo obojetnou souhlásku a patřící

tedy ke vzoru HRAD. V početním zastoupení je to 35 a 57 jmen, která náleží k tomuto deklinačnímu paradigmatu. Variantní deklinační formant v Gsg –a a v Lsg -e(ě), který řadíme k podtypu LES, se ve zkoumaných encyklopediích nevyskytuje. Najdeme zde ale celkem dva příklady (v první publikaci se objevují oba dva a v druhé pouze 1) toponyma, které se skloňuje podle vzoru STROJ (*Kiš, Lagaš*).

U feminin je nejčastějším vzorem ŽENA (11 a 14 příkladů) a v druhé publikaci najdeme i místní názvy, skloňující se podle podvzoru SÓJA, který jsme do tabulky zařadili také jako samostatnou část zkoumaných feminin (*Násirija, Díváníja* atd.). Stejně tak zde najdeme substantiva, která patří ke vzorům RŮŽE (*Anatólie, Asýrie* atd.) a PÍSEŇ (*Karchemiš*).

U těchto dvou publikací se objevil problém ve skloňování substantiva Kiš. V **Umění světa** je dané toponymum skloňováno jako maskulinum podle vzoru STROJ, kdežto v **Encyklopedii starověkého Předního východu** je řazeno k femininům a skloňováno podle vzoru PÍSEŇ.

Neutra se objevovala také hojněji než v jiných publikacích. Jak vidíme v tabulce, tak nejčastější byla ta neutra, která se skloňovala podle vzoru MĚSTO (*Džarmo, Turecko, Aleppo, Neribtum* atd.). K neutráům také řadíme všechna jména nesklonná (*Nihávendu, Mosulu, Mari, Kirkúku, Urartu*), kterých v druhém případě bylo např. více než feminin, náležejících ke vzoru žena. Najdeme zde i zástupce vzoru STAVENÍ (*Chafádží*).

Mezi toponymy se tu vyskytují i toponyma pomnožná. V těchto dvou encyklopediích je tím nejčastějším *pluralia tantum* jméno *Súzy*. V tabulce jsou zařazena mezi feminina skloňující se podle vzoru ŽENA, což je určeno podle původního názvu Súz – *Súziána*.

4.3 Populárně-naučné publikace

4.3.1 Úvod

Populárně-naučné publikace jsou knihy určené pro co nejširší okruh čtenářů. Informace v nich bývají seriózního rázu a zároveň jsou podávány způsobem přijatelným pro všechny.

Pro výzkum jsme vybrali dva tituly. První se zabývá pouze Mezopotámií a druhý zase fakty z více zemí, což vytvářelo rozdílnost v obsáhlosti zkoumaného materiálu.

❖ **Mezopotámie : 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.**⁶⁵

Knihy je rozdělena na mnoho kapitol, ale pouze některé z nich byly použitelné k výzkumu. Zabývali jsme se hlavně těmito oddíly:

- *Předmluva* – jejím cílem je seznámení se se základními informacemi, které se bezprostředně týkají umístění Mezopotámie, kulturního vývoje a výzkumu území.
- *Dějiny* – obsáhlá kapitola pojednává o bojích obyvatel, výstavbě měst, sporech se sousedními i vzdálenějšími zeměmi.
- *Země a rozvoj měst* – již podrobnější informace o jednotlivých městech a městských státech, jejich vzájemných bojích, výstavbě, umístění a kulturních památkách.
- *Hospodářský život, Prostor a čas, Písemnictví a vědění* – v těchto třech kapitolách bylo už méně materiálu. Ze zkoumaných toponym se tu objevovala hospodářská střediska, města se známými knihovny jako s centry moudrosti nebo názvy měst, která svou výstavbou měla být nadčasová (kapitola Prostor a čas).

❖ **Egypt'ané a první civilizace: Cesty, objevy a rekonstrukce**⁶⁶

Zde je problematice Mezopotámie věnováno přibližně 61 stránek, na kterých, jak už název napovídá, najdeme ponejvíce informace o nalezištích starověkých měst, jejich lokaci a objevech artefaktů, které mapují kulturu a vývoj v dané oblasti.

Starověké názvy míst jsou tu následně nahrazovány dnešními pojmenováními, a pokud se jedná o zaniklé místo (město, pahorek atd.), tak je udána alespoň přibližná

---

⁶⁵ GLASSNER, J.: *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

⁶⁶ *Egypt'ané a první civilizace: Cesty, objevy, rekonstrukce.* Praha: Knižní klub, 2000.

dnešní poloha. Čtenář je obeznámen se základními pojmy výzkumu, objevy i se jmény nejznámějších prozkoumaných míst.

Tabulka 9: Toponyma v populárně-naučných publikacích (pádové tvary)

	Mezopotámie ⁶⁷	Egypt'ané a první civilizace ⁶⁸
nominativ	Mezopotámie-2krát, Meziříčí-počestlé exonymum, Zagros-2krát, Ur Kaldejský, Ninive-3krát, Babylón-4krát, Ur-2krát, Uruk-3krát, Akkadská říše, Urská říše, Asýrie-2krát, Vaššukkanni, Damašek, Chamát, Bít-Agusi, Bít-Adini, Sam'al, Bít-Bachiáni, Guzana, Bít-Dakkuri, Bít-Jakíni, Bít-Amukkáni, Tell Fachcháríja, Eufkrat, Tigris, Súsíána, Džazíra, Habúba Kabíra-2krát, Akkad, Dúr-Kurigalzu, Kár-Tukultí-Ninurta-2krát, Kalach-2krát, Dúr-Šarru-kén-3krát, Nina, Tin.Tir, Ká.Dingir.Ra, Báb-ili, Babil, Mari-3krát, Borsippa-2krát, Charadum, Merkez, Čóga Zambil, Nippur, Eridu, Sipparu, Larsa, Isin, Kiš, Kútú, Dilbat, Keš, Lagaš, Girsu, Zabalam, Bít-Karkara, Adab, Maškan-šápir, Melgium, Tuttul, Ešnunna, Akkad, Aššur	Sumer-2krát, Nippur, Diwaniyah, Šatt al-Arab, Eufkrat-2krát, Tigris-2krát, Džemdžet Nasr, Babylón, Akkad, Lagaš, Tell al-Obejd, Eridu, Ur-4krát, Kárun, Tell Chalafách, El Obeid, Ereš, Varka, Ebla, Tell Mardách, Taurus, Balich, Tell Afis, Tell Bi'a, Tuttul, Mari, Tell Chariri, Tell el Mukajjar, Elam, Tušpa, Kujundžik-2krát, Mosul, Nimrúd, Ninive, Nebi Junus, Hamadán, Súzy, Chorsábád, Hasanlu, Godar, Urartu, Ugarit, Babylonie-2krát
genitiv	Tigridu-2krát, Asýrie, Nimrúdu, Kalachu, Mezopotámie-2krát, Babylónu-4krát, Sýrie, Babylonie, Kiše, Lagaše-2krát, Uru, Uruku-3krát, Ummy, Aleppa, Ebly-2krát, Akkadu, Dijály, Larsy-2krát, Ešnunny, Mari-2krát, Mitanni, Chanigalbatu, Mukiše, Arrapchy, Anatólie, Eufratu, Girsu, Abú Salábíchu, Ninive, Džervánu	Mezopotámie, Tell Asmaru, Sammary, Chaláfu, Uruku-2krát, Chafádží, Eridu-2krát, El Obeidu, Nippuru, Allepa, Quatum, Ugaritu, Ninive, Hisarliku, Nimrúdu, Lachis, Urmíjského jezera, Vanského jezera, Goderu, Babylonu-krátce
dativ	0	0
akuzativ	Urartu, Mitanni, Lagaš, Ummu, Babylón, Nippur	Memfis
lokál	Iráku-2krát, Kújundžuku, Ninive, Chúrsábádu, Dúr-Šarru-kénu, Babylónii-2krát, Súsíáně-3krát,	Mezopotámii, Chassúně, Allepu, Tellu, Súzách, Ras Šamra, Mari

⁶⁷ GLASSNER, J.: *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

⁶⁸ *Egypt'ané a první civilizace: Cesty, objevy, rekonstrukce.* Praha: Knižní klub, 2000.

	Telló, Girsu-2krát, Mezopotámii, Íránu, Arménii, Egyptě, Nippuru, Eble, Sýrii, Isinu, Levantě, Sipparu, Zagru, Asýrii, Tell Asmaru, Ešnunně, Sultantepe	
instrumentál	Tigridem, Eufratem, Sýrií, Levanout, Eblou, Ugaritem, Babylónií, Asýrií, Anšanem, Arpádem, Til Barsip	Kalchu

Tabulka 10: Toponyma v populárně-naučných publikacích (rozdělení podle vzorů, příp. podvzorů)

	Mezopotámie ⁶⁹	Egypt'ané a první civilizace ⁷⁰
hrad/les	Eufrat; Tigris; Irák; Zagros; Ur Kaldejský; Babylón; Kújundžuk; Chúrsábád; Dúr-Šarru-kén; Nimrúd; Kalach; Ugarit, Írán, Uruku; Nippur; Akkad; Isin; Anšan; Chanigalbat; Damašek; Chamát; Arpád; Sam´al; Abú Salábích; Tin.Tir, Bábil, Charadum; Merkez; Čóga Zambil; Džervánu; Tell Asmar; Dilbat; Zabalam; Adab; Maškan-šápir; Tuttul; Aššur / Egypt	Sumer; Nippur; Diwaniyah; Šatt al-Arab; Eufrat; Tigris; Džemdžet Nasr; Babylón; Akkad; Tell al-Obejd; Ur; Kárun; Tell Asmar; Tell Chalafách; Chaláf; Uruk; El Obeid, Ere; Tell Mardích; Taurus; Balich; Tell Afis; Tuttul; Ugarit; Tell el Mukajjar; Elam; Memfis; Hisarlik; Kujundžik; Mosul; Nimrúd; Hamadán; Chorsábád; Tell; Godar; Babylon(krátce)
stroj	Lagaš; Keš	Lagaš
žena	Súsiána; Levanta; Ebla; Umma; Dijála; Larsa; Ešnunna; Arrapcha; Gazana; Džazíra; Habúba Kabíra; Kár-Tukultí-Ninurta; Nina; Ká.Dingir.Ra, Borsippa; Bít-Karkara	Chassúna; Sammara; Varka; Ebla; Tell Bí´a; Tušpa; Súzy
sója – podtyp vzoru žena	Tell Fachcháríja	0
růže	Mezopotámie; Babylónie; Sýrie; Arménie; Asýrie; Anatólie, Akadská říše, Urská říše	Mezopotámie; Babylonie
píseň	Kiš, Mukiš	0
kost	0	0
město	Aleppo, Malgium	Allepo
moře	0	0

⁶⁹ GLASSNER, J.: *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

⁷⁰ *Egypt'ané a první civilizace: Cesty, objevy, rekonstrukce.* Praha: Knižní klub, 2000

stavení	Meziříčí	Chafádží
nesklonná j. (řadí se k neutřům)	Ninive; Telló; Girsu; Urartu, Mítanni; Mari; Vaššukkanni; Bít-Agusi; Bít-Adini; Til Barsip; Bít-Bachiáni; Sipparu; Bít-Dakkuri; Bít-Jakíni; Bít-Amukkáni; Dúr-Kurigalzu; Báb-ili; Eridu; Kútú; Sultantepe	Eridu; Mari; Tell Chariri; Quatum; Ninive; Kalchu; Nebi Junus; Lachis; Ras Šamra; Hasanlu; Urartu

IV.3.2. Začlenění toponym do deklinačního systému českých substantiv

Tabulka 11: Výskyt a rozdělení toponym v populárně-naučných publikacích podle tvarů v jednotlivých pádech

	Mezopotámie ⁷¹	Egypt'ané a první civilizace ⁷²
nominativ	81	51
genitiv	41	22
dativ	0	0
akuzativ	6	1
lokál	29	7
instrumentál	11	1

Při prvním pohledu do tabulky lze obecně říci, že populárně-naučné publikace jsou velice bohaté na zkoumaný materiál, ale rozhodně se množstvím a rozmanitostí toponym nedají srovnávat s informacemi v odborných publikacích nebo encyklopediích, jak jsme mohli vidět v předchozích dvou kapitolách. Ačkoliv se jedná, dle výzkumu, o knihy, kde se toponyma adaptovala v českém deklinačním systému substantiv ve velké míře, můžeme stále vidět převahu nominativních tvarů. V mnoha případech se jedná o nominativ jmenovací, který je v hojně míře využíván ve spojeních, kde je problematické skloňování místního názvu. Autor se mnohdy raději uchýlí k tomuto způsobu prvního seznámení s danou lokalitou. Při další zmínce už bývají toponyma ve většině případů skloňována (pokud je to možné) dle českého deklinačního systému. Vyvolává to téměř pocit nejistoty autora, jak jméno skloňovat, jak s ním zacházet a jak

⁷¹ GLASSNER, J.: *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

⁷² *Egypt'ané a první civilizace: Cesty, objevy, rekonstrukce.* Praha: Knižní klub, 2000.

ho zařadit do textu. Častý je také výčet jmen, který počet nominativních tvarů silně zvyšuje.

❖ **GLASSNER, J.: Mezopotámie : 34. století př. n. l. až 539 př. n.**

Vedle známých jmen (*Eufkrat, Tigris, Irák, Zagros, Írán, Lagaš, Egypt, Umma, Mezopotámie, Asýrie, Sýrie, Babylónie a další*) se tu vyskytují jména, která nenajdeme ani ve člancích, nebo v učebnicích, ze kterých jsme čerpali informace. Ty nejméně známé a také často nejdelší jména najdeme nejčastěji pouze v nominativu (*Bít-Agusi, Kár-Tukultí-Ninurta, Charadum, Maškan-šápir atd.*). V dalších pádech se pak objevují např. *Dúr-Šarru-kén, Chanigalbat, Kújundžuk nebo Chúrsábád.*

Zajímavé je, že ani zde se nevyskytují věty nebo slovní spojení, ve kterých by jméno bylo v dativní pozici. Nejedná se o problematický pád, ale odborný text neobsahuje slovesa, jež by jej valencí vyžadovala.

❖ **Egypt'ané a první civilizace: Cesty, objevy, rekonstrukce**

Nejedná se o publikaci zaměřenou pouze na dějiny Mezopotámie, proto by se mohlo zdát, že zkoumaného materiálu bude podstatně méně, než tomu bylo u předešlé publikace, ale podle tabulky vidíme, že rozdíl není tak velký, a to hlavně v oblasti nominativů a genitivů. Nominativní tvary jsou v převaze nad genitivními téměř o polovinu. V tomto případě to není zásluhou nominativu jmenovacího, ale primární roli zde hrají výčty toponym. Autor vyjmenovává nejčastěji bojující státy, význačná města nebo řeky.

I zde najdeme spoustu neznámých a obtížně se adaptujících místních názvů. V nominativu se objevují např. tato jména: *Diwaniyah, Šatt al-Arab* (název řeky) nebo *Tell el Mukajjar.*

Ostatní pády jsou zastoupeny velice sporadicky.

IV.3.3 Skloňování toponym na základě jejich přiřazení k deklinačním typům

Tabulka 12: Nejpoužívanější toponyma a jejich vzory (případně podvzory) ve zkoumaných populárně-naučných publikacích

	Mezopotámie ⁷³	Egypt'ané a první civilizace ⁷⁴
hrad/les	38	36
stroj	2	1
žena	16	7
sója – podtyp vzoru žena	1	0
růže	8	2
píseň	2	0
kost	0	0
město	2	1
moře	0	0
stavení	1	1
nesklonná j. (řadí se k neutřím)	20	11

V obou publikacích převládají toponyma mužského rodu zakončená v Nsg na tvrdou nebo obojetnou souhlásku, a patří tedy ke vzoru hrad. Početně se jedná o 38 a 36 místních názvů, které spadají do této kategorie. Variantní deklinační formant v Gsg se vyskytuje v prvním případě u jednoho jména (*Egypt*) a v druhém dokonce u žádného maskulina tohoto typu.

Zastoupení jmen, která se řadí ke vzoru STROJ – jsou tedy zakončena v Nsg na měkkou nebo obojetnou souhlásku, není tak časté, a to v žádné ze zkoumaných materiálových základěn. V tomto případě se jmenovitě jedná pouze o názvy *Lagaš*, který se vyskytuje v obou publikacích, a *Keš* (mužský protějšek – jiný název pro město Kiš).

U feminin jsou nejpočetnější jména vzoru ŽENA – u první publikace 16, u druhé 7 toponym. Jedná se ve většině případů o toponyma, která mají v Nsg koncové –a. V jednom případě (*Tell Fachchárija*) je využit i podvzor SÓJA. Ve skupině názvů spadajících pod vzor RŮŽE najdeme ty nejznámější jména (*Mezopotámie, Babylónie, Sýrie atd.*). Ke vzoru PÍSEŇ jsme zařadili dvě jména – *Kiš a Mukiš*. Jsou to názvy, které vykazují jisté problematiku v zařazení ke vzorům, protože by mohly patřit také ke vzoru

⁷³ GLASSNER, J.: *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

⁷⁴ *Egypt'ané a první civilizace: Cesty, objevy, rekonstrukce.* Praha: Knižní klub, 2000.

STROJ. U těchto dvou vzorů je velice zřetelná možnost kolísání mezi mužským a ženským rodem.

Neutra jsou zde zastoupena hlavně vzorem MĚSTO (2 a 1 příklad). V daných publikacích najdeme i zástupce rodu STAVENÍ. K neutrum patří i názvy nesklonné, které jsou v tabulce zařazeny samostatně. Ke vzoru MĚSTO patří jména *Allepo* a *Malgium*, které je jednou z výjimek, a to v tom směru, že koncovka v Nsg je –um a ne –o, jak je tomu u jiných jmen tohoto skloňování. Názvy *Chafádží* a *Meziříčí* řadíme ke vzoru STAVENÍ. *Meziříčí* je také jediným použitým exonymem, a to pouze v druhé publikaci.

Zvláštní skupinou jsou pomnožná jména. Jedná se o jedno jméno – *Súsy*. Daný název zařadíme k femininům a podle zakončení Nsg na –y ke vzoru žena.

Dále tu najdeme i místní názvy, u kterých při deklinaci dochází ke změně tvarotvorného základu. Nejčastěji jsou to jména: *Tigris (Tigridu)*, *Zagros (Zagru)*, *Taurus (Tauru)* nebo *Tell Afis (Tell Afidu)*.

4.4 Nový Orient a použití zkoumaných toponym

4.4.1 Úvod

Pro svůj výzkum jsme vybrali několik čísel Nového Orientu, a to jako jednoho z nejznámějších časopisů se zaměřením na starověk a starověké civilizace. Jedná se o čtvrtletník Orientálního ústavu Akademie věd české republiky, který vychází již od roku 1945. Úkolem časopisu je seznámit širokou veřejnost se zeměmi Asie a Afriky, a to sice populární, ale ve faktografickém ohledu seriózní metodou. Najdeme zde témata jak historická, tak z oblasti náboženství, současné politiky nebo literatury. Ačkoliv je to časopis vhodný pro všechny okruhy čtenářů, tak je přednostně určen hlavně studentům, pedagogům a novinářům.

Pro větší materiálovou základnu jsme prošli ročníky 2000 – 2008, ale ne všude a vždy bylo možné najít články o Mezopotámii. Rozhodně to není téma tak populární a časté jako např. starověký Egypt.

Jedná se tedy celkem o deset článků – tři z roku 2002, dva z roku 2003, taktéž dva z roku 2004, jeden z roku 2005 a dva z roku 2006. Autoři článků jsou známé kapacity z oboru, ať už se jedná o Nea Novákovou nebo Blahoslava Hrušku, z jehož pera zde využijeme dokonce 6 článků. Nea Nováková působí na Univerzitě Karlově a Blahoslav Hruška byl známým českým archeologem, sumerologem, asyriologem a religionistou, který působil v Orientálním ústavu Akademie věd a na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy.

Tematicky i počtem použitelných informací se články velice liší. Nejbohatší jsou články o městech, méně obsáhlé jsou pak články o mezopotamských mýtech a legendách, ale zde zase najdeme rarity, např. ohledně tvarů vlastních jmen, které se jinde nevyskytují, a to dokonce ani v jiných publikacích.

Jsou zde zastoupeny jak dnešní názvy míst, tak starověké, a dokonce i mytické. K takovým pak bývá přiřazena interpretace a název existujícího místa.

Tabulka 13: Toponyma v časopisech (pádové tvary)

	Novákov á ⁷⁵	Pecha 76	Prosec ký ⁷⁷	Hrušk a1 ⁷⁸	Hruš ka2 ⁷⁹	Hruš ka3 ⁸⁰	Pečír ková 81	Hrušk a4 ⁸²	Hrušk a5 ⁸³	Hrušk a6 ⁸⁴
--	----------------------------	-------------	----------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------

⁷⁵ NOVÁKOVÁ, N.: Harém ve starobabylonském období. *Nový Orient : populárně vědecký měsíčník*. 2003, 5, s. 214 - 218.

⁷⁶ PECHA, L.: Amorejci v Babilónii. *Nový Orient : populárně vědecký měsíčník*. 2003, 6, s. 273 – 279.

nominativ	Katna	Mezopotámie, Ešnunná, Isin, Larsa, Babylón, Sippar-Jachrum, Sippar-Amnánum, Ur	Bábel, Babylón, Birs Nimrúd, Amran ibn Ali	Ugarit, Eden-2krát, Chidekel, Eufrat, Pišón, Gichón, Chavílu	Nippur, Meturan, Bagdád, Istanbul, Jena, Ešnunna, Ganzir	Meturan, Kullab, Unugu, Chafádží, Tutub, Bagdád	Amuru, Sýrie, Palestina, Egypt, Elam, Írán, Subartu, Asýrie, Akkad, Babylonie	Tell al-Mukajjar-3krát, Násirija, Ur-2krát, Urim-2krát, Tell Haddad	Lagaš, Girsu, Kiengi-2krát, nebo Kiengir, Varka, Hilla, Tigris, Chidekel, Eufrat, Dilmun	Pišon, Gichon, Chavílu, Kúš
genitiv	z Mari, z MAŠ.KAR.RA, do Mari, z Jamchadu	Mezopotámie-3krát, Sýrie-4krát, Babylónie-8krát, Asýrie, Eufratu, Dijály, Isinu-2krát, Uruku, Babylónu-3krát, Uru, Larsy-2krát, Elamu,	Palestiny, Nikomédie, Tudely, Birsipy-4krát, Eufratu, Dúr-Šarrukénu, Uruku, Ninive	Mezopotámie, Kanaánu, Sámeři, Asýrie, Nilu	z Uru, Eufratu-3krát, Uruku-3krát, Ganziru, Nippuru-2krát, Meturanu-2krát, Eridu,	Kullabu-2krát, Uruku-3krát	Asýrie	Mezopotámie-2krát, al-Ubajdu, Eridu, Nippuru, Babylónu, Aššuru, Basry, al-Mukajjaru, Uruku, Eufratu	Mezopotámie, Lagaše, Eufratu, Tigridu	0

⁷⁷ PROSECKÝ, J.: Vybudujeme si město a věž ... . *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2006, 3, s. 13 – 17.

⁷⁸ HRUŠKA, B.: Mezopotamské stvořitelské mýty v textech Starého zákona. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2006, 4, s. 12 – 14.

⁷⁹ HRUŠKA, B.: Bilgames, Enkidu a podsvětí. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2002, 3, s. 73 – 80.

⁸⁰ HRUŠKA, B.: Bilgames ulehl a nezvedá se více .... . *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2002, 6, s. 189 – 195.

⁸¹ PEČÍRKOVÁ, J.: Asyrský rituál „náhradního krále“. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2002, 10, s. 338 – 340.

⁸² HRUŠKA, B.: Sumerský Ur: Tajemství královských hrodek. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2004, 4, s. 21 – 24.

⁸³ HRUŠKA, B.: Představy Sumerů o krajině užitkové a estetické. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2004, 1, s. 13 – 18.

⁸⁴ HRUŠKA, B.: Posvátné stromy a rostliny ve starověké Mezopotámii. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2005, 4, s. 25.

		Akkadu, Ešnunnu, Sipparu			Girsu, Lagaše					
dativ	0	0	0	0	0	0	0	Eufratu	0	0
akuza tiv	0	0	Čóga Zanbil, Babylónii	Gichón, Kúš	0	Eufrat-2krát	0	0	0	0
vokativ	0	0	0	0	0	Uruku, Kullabu	0	0	0	0
lokál	v Sýrii, v Mari	Babylónii-3krát, Isinu, Larse, Uruku	Mezopotámii, Řecku, Íránu, Asýrii, Eridu, Babylónii, Elamu, Uru, Uruku, Ninive	Africe, Palesti ně	Řecku, Uru, Uruku	Tell Haddadu, Uruku, Kullabu	Ninive, Tigridu	al-Mukajjaru-2krát, v Bagdádu, Eridu, Tell al-Ubajdu, Uru, Hissarlíku, Tróji, Údolí králů	Lagaši, Egyptě, Palesti ně, Levantě, Babylónii, Babylónu	Mezopotámii
instru mentál	0	0	0	Eufrate, Tigridem-2krát	0	0	0	0	Eufrate, Tigridem	0

Tabulka 14: Toponyma v časopisech (rozdělení podle vzorů, příp. podvzorů)

	Nováková	Pecha	Prosecký	Hruška1	Hruška2	Hruška3	Pečířková	Hruška4	Hruška5	Hruška6
hrad /les	Jamchad / MAŠ. KAR.R	Eufratu, Ur, Isin, Uruku, Babylón, Elam, Akkad, Sippar-Jachrur	Bábel, Babylón, Birs-Nimrúd, Eufrat, Írán, Dúr-Šarruké, Čóga	Kanaán, Ugarit, Eufrat, Tigris, Eden, Pišón, Gichón, Nil	Ur, Nippur, Merután, Bagdád, Istanbul, Eufr	Meturán, Uruku, Tell Haddad, Kullab, Tutub, Bagdád, Eufrat	Elam, Írán, Akkad, Tigrid / Egypt	Tell al-Mukajjar, Eufrat, Ur, Urim, Bagdád, Tell al-Ubajd,	Eufrat, Tigris, Kiengir, Egypt, Babylón, Dilmun	Pišón, Gichón

		um	Zanbil, Elam, Ur, Uruku		at, Uruk, Ganzir			Nippur, Babylón, Aššur, Hissarlik, Tell Haddad, Uruk		
stroj	0	0	0	Chidekel	Lagaš	0	0	0	Lagaš, Chidekel	0
žena	Katna	Ešnunna, Dijála, Larsa	Palestina, Tudela, Borsippa	Afrika, Palestina	Jena, Ešnunna	0	Palestina	Basra	Varka, Palestina, Levantina, Hilla	0
sója – podtyp vzoru žena	0	0	0	0	0	0	0	Násirija, Trója	0	0
růže	Sýrie	Mezopotámie, Sýrie, Babylónie, Asýrie	Mezopotámie, Nikomédie, Asýrie, Babylónie	Mezopotámie, Asýrie	0	0	Asýrie, Sýrie, Babylónie	Mezopotámie	Mezopotámie, Babylónie	Mezopotámie
píseň	0	0	0	Kúš	0	0	0	0	0	Kúš
kost	0	0	0	0		0	0	0	0	0
město	0	Sippar-Jachrum, Sippar-Amnánum	Řecko	0	Řecko	0	0	0	0	0
moře	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
stav	0	0	0	Sámaří	0	Chafádží	0	0	0	0
neskl.	Mari	Sipparu	Eridu, Amran ibn Ali,	Chavílu	Eridu, Girs	Unugu	Ninive, Amu	Eridu, Urim	Girsu, Kiengi	Chavílu

			Ninive		u		rru, Suba rtu			
--	--	--	--------	--	---	--	---------------------	--	--	--

4.4.2 Začlenění toponym do deklinačního systému českých substantiv

Tabulka 15: Výskyt a rozdělení toponym ve vybraných ročnících časopisu *Nový Orient* podle tvarů v jednotlivých pádech

	Novákov á ⁸⁵	Pecha 86	Proseck ý ⁸⁷	Hrušk a1 ⁸⁸	Hrušk a2 ⁸⁹	Hrušk a3 ⁹⁰	Pečírko vá ⁹¹	Hrušk a4 ⁹²	Hrušk a5 ⁹³	Hruška 6 ⁹⁴
no m.	1	8	4	8	7	6	10	9	11	4
gen .	4	31	11	5	15	5	1	11	4	0
dat .	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
ak u.	0	0	2	2	0	2	0	0	0	0
vok .	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0
lok .	2	6	10	2	3	3	2	9	6	1
inst .	0	0	0	3	0	0	0	0	2	0

⁸⁵ NOVÁKOVÁ, N.: Harém ve starobabylonském období. *Nový Orient : populárně vědecký měsíčník*. 2003, 5, s. 214 - 218.

⁸⁶ PECHA, L.: Amorejci v Babilónii. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2003, 6, s. 273 – 279.

⁸⁷ PROSECKÝ, J.: Vybudujeme si město a věž ... . *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2006, 3, s. 13 – 17.

⁸⁸ HRUŠKA, B.: Mezopotamské stvořitelství mýty v textech Starého zákona. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2006, 4, s. 12 – 14.

⁸⁹ HRUŠKA, B.: Bilgames, Enkidu a podsvětí. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2002, 3, s. 73 – 80.

⁹⁰ HRUŠKA, B.: Bilgames ulehl a nezvedá se více .... . *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2002, 6, s. 189 – 195.

⁹¹ PEČÍRKOVÁ, J.: Asyrský rituál „náhradního krále“. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2002, 10, s. 338 – 340.

⁹² HRUŠKA, B.: Sumerský Ur: Tajemství královských hrobek. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2004, 4, s. 21 – 24.

⁹³ HRUŠKA, B.: Představy Sumerů o krajině užitkové a estetické. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2004, 1, s. 13 – 18.

⁹⁴ HRUŠKA, B.: Posvátné stromy a rostliny ve starověké Mezopotámii. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2005, 4, s. 25.

❖ Nea Nováková: Harém ve starobabylonském období

V krátkém článku Novákové najdeme celkem sedm místních názvů. Zajímavé je, že se nejedná o známá místa, jak tomu je například v učebnicích, ale o názvy nové. Mezi ně patří *Katna*, *Jamchad*⁹⁵, nebo dokonce jméno zajímavé svou grafickou podobou – *MAŠ.KAR.RA*.

V počtu pádových forem převládají genitivy následovány lokály a jedním nominativem jmenovacím (z *království Katna*⁹⁶). Problém by mohl nastat u spojení z *MAŠ.KAR.RA*⁹⁷. Tento název se již jinde nevyskytuje, takže nemůžeme s přesností říci, zda je to opět nominativ jmenovací, nebo genitiv. V tomto případě jsme přiklonili ke genitivu.

❖ Lukáš Pecha: Amorejci v Babylónii

Tento článek je již mnohem bohatší na informace, než předchozí, ale předčí i všechny zbývající. V tabulce vidíme, že se zde objevuje až 31 genitivů místních názvů, dále 8 nominativů a 6 lokálů. Jak jsme již poznamenali, nejedná se o výzkum jednoho toponyma, ale všech toponym, která se v daném článku vyskytují. Chceme tím zmapovat, do jaké míry a zda vůbec se cizí toponyma začleňují do českého deklinačního systému a jaké potíže při začleňování nastávají.

Nevyskytují se tu žádná méně známá jména, a dokonce zde jsou i menší problémy se zařazením, ačkoliv najdeme opět několik jmen v nominativu jmenovací, tedy s jinou pádovou pozicí ve větě – např. *ve městě Ur*⁹⁸, *z měst Ešnunna a Isin*⁹⁹, *jsou známá pod názvem Sippar-Jachrurum a Sippar-Amnánium*¹⁰⁰.

❖ Jiří Prosecký: Vybudujeme si město a věž ...

Zde se opět vedle známých názvů najdou nám názvy zcela cizí: *Bábel*, *Nikomédie*, *Tudela* nebo, *Amran ibn Ali*. Také je tu první srovnání jména starověkého se jménem dnešním: *Borsippa* = *Birs Nimrúd*. Problematické určení pádu není tak časté, jako v předchozím článku. Je to pouze případ spojení *od pahorku Amran ibn Ali*¹⁰¹, v němž

---

⁹⁵ **Jamchad** – jméno království, které existovalo asi v letech 1800 – 1650 př. Kr. v severní Sýrii a jež je doloženo z textů z Mari a Alalachu.

⁹⁶ NOVÁKOVÁ, N.: Harém ve starobabylonském období. *Nový Orient : populárně vědecký měsíčník*. 2003, 5, s. 214.

⁹⁷ tamtéž, s. 218.

⁹⁸ PECHA, L.: Amorejci v Babylónii. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2003, 6, s. 274.

⁹⁹ tamtéž, str. 274.

¹⁰⁰ tamtéž, str. 279.

¹⁰¹ PROSECKÝ, J.: Vybudujeme si město a věž ... . *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2006, 3, s. 14.

je jméno v pozici nominativu jmenovacího. Není tím myšlena pozice nominativu jmenovacího, ale problém nemožnosti vytvoření genitivního tvaru. Celkem jsem našla 24 místních názvů a početně nejsilnějším pádem se stal lokál, který je hned následován genitivem.

❖ **Blahoslav Hruška: Mezopotamské stvořitelské mýty v textech Starého zákona**

Článek pojednává jak o skutečných, tak o mýtických místech. Nalezneme srovnání starověkého názvu s názvem starším, ale existujícím: *Kanaán = Ugarit*, ale také srovnání existujícího názvu a názvu mýtického: *Chidekel = Tigris*. Dále se vyskytují názvy míst známé z Bible – *Eden* a zcela cizí jména: *Pišón, Gichón, Chavílu*. Nejvíce toponym je v genitivu, ale konečně zde najdeme i akuzativy, a dokonce i tři instrumentály.

❖ **Blahoslav Hruška: Bilgames, Enkidu a podsvětí**

Novým názvem je v tomto případě *Meturan* a *Ganzir*, který je v prvním případě použit jako nominativ jmenovací, ale hned při druhé příležitosti je již v příslušném tvaru genitiv (*Ganziru, Meturanu*). Podobně je to u dalšího takového případu (v okrsku města *Ešnunna*¹⁰²). *Ešnunna* je zde opět v nominativu, ačkoliv na jiných místech je přirozeně skloňována.

Klasicky se vyskytují tři pády – 15 genitivů, 7 nominativů a 3 lokály.

❖ **Blahoslav Hruška: Bilgames ulehl a nezvedá se více ...**

Článek, krátký obsahem, je velice bohatý na nové názvy: *Tell Haddad, Kullab, Unugu* (sumerský název pro *Uruk*), *Tutub* a *Chafádží*¹⁰³.

Další charakteristikou, kterou najdeme pouze zde, je výskyt vokativů. Jedná se o oslovení měst: *Hej, Uruku; hej, Kullabe*¹⁰⁴. Tím pádem je to také článek nejbohatší na pádové tvary. Vedle dvou vokativů je zde šest nominativů, pět genitivů, dva akuzativy a tři lokály.

❖ **Jana Pečirková: Asyrský rituál „náhradního krále“**

---

¹⁰² HRUŠKA, B.: Bilgames, Enkidu a podsvětí. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2002, 3, s. 73.

¹⁰³ **Chafádží** – archeologická lokalita 30 km východně od Bagdádu (Irák).

¹⁰⁴ HRUŠKA, B.: Bilgames ulehl a nezvedá se více .... *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2002, 6, s. 194.

Nejkratší článek, který obsahuje jedno méně známé jméno (*Amurru*), je spíše charakteristický velkým počtem jmen nesklonných, o čemž se ale zmíním u druhé tabulky. Vedle deseti nominativů, je tu jen jeden genitiv a dva lokály.

❖ **Blahoslav Hruška: Sumerský Ur: Tajemství královských hrobek**

Najdeme zde nové názvy: *Tell al-Mukajjar*, *Násirija*, *Urim = Ur*, *Tell al-Ubajd a Hissarlík*. Z pohledu českých pádových tvarů tu je devět nominativů, jedenáct genitivů, jeden dativ (nikde jinde se v analýze časopisu dativ nevyskytuje) a devět lokálů. K problémovému zařazení k pádům dochází ve třech případech: *od města Násirija*¹⁰⁵, *k pahorku al-Mukajjar*¹⁰⁶ a *objevené na pahorku Tell Haddad*¹⁰⁷. Jak vidíme, autor zde hojně využívá jmenovacího nominativu. U toponyma *al-Mukajjar* nebo *Tell Haddad* by tak obtížná situace při deklinaci nenastala, ale jméno *Násirija* již skrývá překážku. V některých publikacích se totiž setkáme s případem, kdy je toponymum *Násirija* jménem buď nesklonným, nebo femininem skloňujícím se podle vzoru žena (přesněji dle deklinačního podtypu sója).

❖ **Blahoslav Hruška: Představy Sumerů o krajině uživatkové a estetické**

Problematickým názvem je tu místo *Kiengi(r)*, které vidíme ve dvou formách – poprvé napsané takto s (r) a v druhém případě bez r. Dalšími neznámými názvy je *vesnice Varka*, *město Hilla*, *bájná země Dilmun*. Vyskytuje se tu několik nominativů jmenovacích: *městského státu Lagaš*¹⁰⁸, *v okolí irácké vesnice Varka*¹⁰⁹, *dnes poblíž iráckého města Hilla*¹¹⁰, *o bájné zemi Dilmun*¹¹¹ Nominativ je nejsilnějším pádem, po něm následuje lokál, genitiv a instrumentál.

❖ **Blahoslav Hruška: Posvátné stromy a rostliny ve starověké Mezopotámii**

Objevují se opět mýtické názvy Pišon a Gichon nebo země Chavílu, které obsahoval jiný Hruškův název. Jsou tu čtyři nominativy a jeden lokál.

4.4.3 Skloňování toponym na základě jejich přiřazení k deklinačním typům

---

¹⁰⁵ HRUŠKA, B.: Sumerský Ur: Tajemství královských hrobek. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2004, 4, s. 21.

¹⁰⁶ tamtéž, s. 21.

¹⁰⁷ tamtéž, s. 24.

¹⁰⁸ HRUŠKA, B.: Představy Sumerů o krajině uživatkové a estetické. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník*. 2004, 1, s. 13.

¹⁰⁹ tamtéž, s. 14.

¹¹⁰ tamtéž, s. 16.

¹¹¹ tamtéž, s. 17.

Tabulka 16: Nejpoužívanější toponyma a jejich vzory(podvzory) v Novém Orientu

	Nováková	Pecha	Prosecký	Hruška a1	Hruška a2	Hruška a3	Pečířková	Hruška a4	Hruška a5	Hruška a6
hrad/les	2	8	10	8	8	7	5	12	6	2
stroj	0	0	0	1	1	0	0	0	2	1
žena	1	3	3	2	2	0	1	1	4	1
sója – podtyp vzoru žena	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
růže	1	4	4	2	0	0	3	1	2	1
píseň	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
kost	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
město	0	2	1	0	1	0	0	0	0	0
moře	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
stav.	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
neskl.	1	1	3	1	2	1	3	2	2	1

I v tomto oddíle nastávají rozličné problémy. Vyskytují se zde jména, která bez potíží přiřadíme k příslušnému jmennému rodu a následně ke vzoru, ale také jména nesklonná a jména, která zařazují k rodům a ke vzorům pouze podle jednoho příkladu, protože více dokladů není k dispozici. Pokud se jedná o maskulina, náleží téměř vždy ke vzoru HRAD, který, jak vidíme podle tabulky, je také nejhojnější, ale potíže by pak mohly nastat u jmen, která plně nekorespondují s koncovkami vzoru hrad, mají variantní formant v Gsg –a a v Lsg –e(ě), a tehdy je využíván jeho podvzor LES. U feminin jsou nejproduktivnější vzory RŮŽE a ŽENA a velice početná skupina jsou i jména nesklonná. Poprvé zde také najdeme jména, která patří do řady neuter. Týká se to toponyma *Řecko*.

4.5 Zkoumaná toponyma v učebnicích pro střední i základní školy

4.5.1 Úvod

Důkaz, jak se adaptují toponyma starověké Mezopotámie v češtině, prezentujeme na čtyřech příkladech učebnic. Využili jsme dvě učebnice určené pro základní školy (Augusta, P., Honzák, F.: Dějiny pravěku a starověkého orientu; Michovský, V.: Dějepis: Pravěk a starověk pro základní školy) a dvě pro školy střední a gymnázia (Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku; Čapek, V., Pátek, J.: Světové dějiny: Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století).

Při srovnání učebnic najdeme mnoho rozdílů. Zajímavé je, že se jednotlivé učební pomůcky liší i jedna od druhé. Nejenže množství materiálu, který jsme potřebovali pro svůj výzkum, je mnohem bohatší v učebnicích pro střední školy, ale je i mnohem různorodější.

V učebnicích pro základní školy najdeme pouze elementární informace a fakta jsou zde podávána velice povrchně, a proto je výskyt toponym minimální. Na obranu ale musíme podotknout, že se tento popis nemusí nutně týkat všech učebních textů pro výuku dějepisu na základní škole, jak uvidíme v následujících tabulkách.

Tabulka 18: Toponyma v učebnicích (pádové tvary)

	DPaSO ¹¹²	DPaS ¹¹³	D:PaSPZS ¹¹⁴	SD ¹¹⁵
nominativ	Lagaš, Umma, Mezopotámie – 3krát, Babylónie-2krát	Mezopotámie-2krát, Eufkrat, Tigris, Sumer, Kiš, Nippur, Umma, Ur, Uruk, Lagaš, Zagros, Elam, Aššur, Asýrie, Mitanni, Babylónie-2krát, Sýrie, Urartu, Mari	0	Mezopotámie-2krát
genitiv	Eufratu, Tigridu, Mezopotámie – 3krát, Akkadu,	Mezopotámie-7krát, Akkadu, Uru-2krát,	Mezopotámie	Mezopotámie, Babylónie-2krát, Asýrie-2krát,

¹¹² AUGUSTA, P., HONZÁK, F.: Dějiny pravěku a starověkého Orientu. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Práce, 1994.

¹¹³ SOUČEK, J.: Dějiny pravěku a starověku. Praha: Vydavatelství a nakladatelství práce, 1995.

¹¹⁴ MICHOVSKÝ, V.: Dějepis: pravěk a starověk pro základní školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

¹¹⁵ ČAPEK, V., PÁTEK, J.: Světové dějiny: *Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*. Brno: Fortuna, 1996.

	Sumeru-2krát, Uru, Babylónu, Aššuru	Babylónu, Sumeru		Uruku
dativ	0	0	0	Babylónii
akuzativ	Ur, Babylón, Uruk	Mezopotámii, Elam, Babylónii- 2krát, Babylón, Asýrii, Sýrii	0	Mezopotámii, Babylónii, Mitanni
lokál	Mezopotámii- 2krát, Sumeru, Babylónu, Asýrii, Ninive-2krát	V Eridu, v Uruku- 2krát, v Mezopotámii- 3krát, v Kiši, v Sumeru, v Akkadu, v Sýrii, v Dúr-Šarrukénu, v Ninive	Mezopotámii, Eufratu, Tigridu, Sumeru	Mezopotámii- 2krát
instrumentál	Eufratem, Tigridem	Mitanni, s Egyptem	0	Eufratem, Tigridem, s Babylónií

Tabulka 19: Toponyma v učebnicích (rozdělení podle vzorů, příp. podvzorů)

	DPaSO ¹¹⁶	DPaS ¹¹⁷	D:PaSPZŠ ¹¹⁸	SD ¹¹⁹
hrad/les	Akkadu, Eufrat, Tigris, do Sumeru, Ur, Babylón, Aššur, Uruk	Eufrat, Tigris, Sumer, Nippur, Ur, Uruk, Zagros, Elam, Aššur, Akkadu, Babylón, Dúr- Šarrukén, Egypt	Eufrat, Tigris, Sumer	Uruk, Eufrat, Tigris
stroj	Lagaš	Lagaš	0	0
žena	Umma	Umma	0	0
růže	Babylónie, Asýrie, Mezopotámie	Mezopotámie, Asýrie, Babylónie, Sýrie	Mezopotámie	Mezopotámie, Asýrie, Babylónie
píseň	0	Kiš	0	0
kost	0	0	0	0
město	0	0	0	0
moře	0	0	0	0
stavení	0	0	0	0

¹¹⁶ AUGUSTA, P., HONZÁK, F.: Dějiny pravěku a starověkého Orientu. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Práce, 1994.

¹¹⁷ SOUČEK, J.: Dějiny pravěku a starověku. Praha: Vydavatelství a nakladatelství práce, 1995.

¹¹⁸ MICHOVSKÝ, V.: Dějepis: pravěk a starověk pro základní školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

¹¹⁹ ČAPEK, V., PÁTEK, J.: Světové dějiny: *Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*. Brno: Fortuna, 1996.

nesklonná j.	Ninive	Mitanni, Urartu, Mari, Eridu, Ninive	0	Mitanni
--------------	--------	--------------------------------------	---	---------

IV. 4. 2. Začlenění do deklinačního systému českých substantiv

Tabulka 20: Výskyt a rozdělení toponym v učebnicích podle výskytu v jednotlivých pádech

	DPaSO ¹²⁰	DPaS ¹²¹	D:PaSPZŠ ¹²²	SD ¹²³
nominativ	7	21	0	2
genitiv	11	12	1	6
dativ	0	0	0	1
akuzativ	3	7	0	3
lokál	7	12	4	2
instrumentál	2	2	0	3

Tabulka ilustruje výskyt použitých toponym ve všech pádových tvarech. Nejde tedy o analýzu pouze několika jmen, ale o celkový pohled na to, jak se cizí vlastní jména, v tomto případě místní názvy, adaptují do českého deklinačního systému. Podrobnější přehled vyskytujících se toponym následuje u každé učebnice.

❖ Dějiny pravěku a starověkého Orientu

Jedná se o učebnici základní školy, která má mnohem větší informační základnu, pokud ji srovnám s druhou, mnou využitou učebnicí. Problematika starověké Mezopotámie je tu rozdělena na dvě části v celkovém rozsahu dvanácti stran. Toponyma, zde zastoupená, patří k nejzákladnějším informacím, ale rozhodně to není oblast podceňená, ani nedostatečná.

zkoumané názvy: *Lagaš, Umma, Mezopotámie, Babylónie, Eufkrat, Tigris, Akkad, Sumer, Ur, Babylón, Aššur, Uruku a Ninive*

Jak tabulka napovídá, nominativy jsou tu v menším počtu než například genitivy. Dalším velice silným pádem, který často konkuruje nominativu, je lokál. Každé jméno

¹²⁰ AUGUSTA, P., HONZÁK, F.: Dějiny pravěku a starověkého Orientu. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Práce, 1994.

¹²¹ SOUČEK, J.: Dějiny pravěku a starověku. Praha: Vydavatelství a nakladatelství práce, 1995.

¹²² MICHOVSKÝ, V.: Dějepis: pravěk a starověk pro základní školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

¹²³ ČAPEK, V., PÁTEK, J.: Světové dějiny: *Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*. Brno: Fortuna, 1996.

se plně adaptovalo do systému české deklinace a nebyl nejmenší problém s určením jednotlivých pádů. Zajímavostí může být, že se tu nevyskytuje dativ ani vokativ jmen. Problém zde nenastal ani v zařazování do systému singulárních nebo plurálních tvarů.

❖ **Dějepis: Pravěk a starověk pro základní školy**

Druhý zástupce učebnic pro základní školy je nesrovnatelně chudší na materiál, který by se dal analyzovat. Celkový zápis materiálu zabral pouhé čtyři řádky s celkově čtyřmi příklady toponym, což je více než alarmující. Nalezneme zde pět realizací toponym v celkově dvou pádech – v genitivu(1) a v lokálu(4). Jedná se o názvy: *Mezopotámie, Eufrat, Tigris a Sumer*. Jsou to maximálně elementární informace, ale uvádím zde tento příklad pro ilustraci pojetí tohoto tématu v jiném druhu učebnic pro žáky základních škol. I zde došlo k plné adaptaci a s deklinací není tedy vůbec žádný problém. Problematickým by se mohl stát název řeky Tigris (srov. Gsg Tigridu). Mohlo by se stát, že by uživatel použil tvar Gsg Tigrisu, ale tento tvar se v žádné zkoumané publikaci, časopisu, nebo učebnici nevyskytuje a ani jedna z příruček o tomto tvaru nemluví jako o možné alternativě.

❖ **Světové dějiny: Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století**

Ačkoliv jsou následující informace získány z učebnice pro střední školy, obsahově se ani nepřibližuje k množství materiálu z prvního titulu od autorů Augusty a Honzáka¹²⁴. Příklady jednotlivých pádů jsou zde téměř rovnoměrně rozděleny, pouze vokativ se opět nevyskytuje. Mezi klasická toponyma, která se vyskytují ve všech učebnicích, přibyl název státu *Mitanni*. Opět zde nenajdeme žádný problém a také je to první titul, kde najdeme dativ jména (*Babylónii se podařilo.....*¹²⁵).

❖ **Dějiny pravěku a starověku**

Jedná se nejbohatší zdroj materiálu a nejrůznorodější zastoupení toponym. Nalezneme zde jména, která se v předchozích titulech vůbec nevyskytují: *Eridu, Kiš, Zagros, Elam, jezero Van, Sýrie, Urartu, Dúr-Šarrukén*¹²⁶ atd. Jak v tabulce uvádím, tak

---

¹²⁴ Dějiny pravěku a starověkého Orientu

¹²⁵ ČAPEK, V., PÁTEK, J.: *Světové dějiny : Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*. Brno: Fortuna, 1996.

¹²⁶ **Dúr-Šarru-Kén** – akkadsky „Šarrukénova pevnost“, dnešní **Chursábád**, archeologická lokalita asi 20 km severovýchodně od **Mosulu**(Irák). Královské rezidenční město novoasyrské říše, založené Sargonem či Šarrukénem II.

nejsilnějším pádem je zde nominativ a za ním následuje genitiv s lokálem v polovičním zastoupení.

IV. 4. 3. Skloňování toponym na základě jejich přiřazení k deklinačním typům

Tabulka 21: Nejpoužívanější toponyma a jejich vzory (případně podvzory) v učebnicích

	DPaSO	DPaS	D:PaSPZŠ	SD
hrad	8	13	3	3
stroj	1	1	0	0
žena	1	1	0	0
růže	3	4	1	3
píseň	0	1	0	0
kost	0	0	0	0
město	0	0	0	0
moře	0	0	0	0
stavení	0	0	0	0
nesklonná j.	1	5	0	1

Podle tabulky lehce zjistíme, že toponyma v učebnicích jsou nejčastěji maskulina neživotná, která se skloňují podle vzorů *hrad* (Eufkrat, Sumer, Babylón, Aššur atd.) a *stroj* (Lagaš). U feminin jsou to vzory *růže* (Mezopotámie, Babylónie, Asýrie, Sýrie) a *žena* (Umma), minimálně se vyskytuje vzor *píseň* (Kiš). Velice často najdeme nesklonná jména – tedy taková, která mají v každém ze sedmi pádů stejnou koncovku. V těchto případech jsou to jména: *Mitanni, Urartu, Mari, Eridu a Ninive*.

Problém nastává ve výše zmíněné situaci, kdy je místní název v nominativu, ale ve větě je např. v genitivní vazbě. Pokud známe pouze nominativ a v textu nenajdeme u téhož toponyma další doklady v jiných a přesně určených pádech, tak je velice obtížné správně určit dokonce i jmenný rod. V čistě praktické rovině – pokud hovoříme o pohoří Zagros, mohli bychom zde přemýšlet buď o rodu středním podle slova pohoří, ale sledované texty se spíše přiklání k rodu mužskému – *Nsg Zagros, Gsg Zagru* – zde se tedy jedná o maskulinum neživotné, vzor *hrad*. Jak ale určíme oblast kolem jezera Van? Nikde totiž nenajdeme jiný doklad. Pokud se mluví o jezeru Van, tak část názvu zůstává vždy v nominativu (jezero VAN). Určujícím faktorem, podle kterého bychom mohli jméno řadit k jmennému rodu, bude slovo *jezero*, které se jako neutrum skloňuje podle vzoru *město*, nebo toponymum jezero Van přiřadíme k nesklonným jménům,

protože ve všech zkoumaných publikacích se nevyskytuje jiná vazba než tato – nikde nestojí samotné jméno Van bez substantiva jezero. Jedná se ale o překlad názvu. Pro náš výzkum taková spojení nejsou směrodatná a do výzkumu je neřadíme.

5 Závěr

Prostřednictvím výše uvedeného výzkumu a analýzy jsme se pokusili nastínit situaci toponym vyskytujících se v publikacích o starověké Mezopotámii a jejich začlenění do deklinačního systému českého jazyka. Problém morfologické adaptace toponym se netýká pouze čtenářů, kterým se do ruky dostane ať už časopis, odborná práce nebo populárně-vědecká publikace, ale i píšících vědců a autorů knih.

Fakta získaná z výzkumu rozhodně nemůžeme považovat za souhrnná nebo celistvá, protože materiálová základna byla omezena na dvě odborné práce, dvě encyklopedie, dvě populárně-naučné publikace, 8 ročníků časopisu *Nový Orient* (samozřejmě ne v každém čísle se vyskytoval článek na požadované téma) a na 4 učebnice (pro střední i základní školy). Berme tedy tuto práci jako jakýsi úvod do tematiky a problematiky, protože práce, která by vznikla z výzkumu všech publikací, týkajících se starověké Mezopotámie a byla by tím pádem ucelená, by byla nesrovnatelně obsáhlejší.

Nejednotnost a rozvrstvenost najdeme nejen ve výsledcích, ale i v jednotlivých zkoumaných publikacích, časopisech, učebnicích atd.

Pokud se podíváme na výskyt toponym v jednotlivých pádových tvarech, tak najdeme rozdíly v součtech i ve výskytu pádů (viz. časopisy a výskyt vokativů). Celkovým pohledem na věc jsme ale zjistili, že nejčastějším pádem je nominativ a genitiv. Nominativ mívá převahu a to z důvodu autorova využívání nominativu jmenovacího, nebo častého výskytu výčtů místních názvů. Výskyt genitivů (a celkově všech dalších pádů) nám ukazuje, nakolik jsou jména morfologicky adaptovaná, a nakolik ne. Nepracovali jsme s omezeným počtem toponym, ale šlo nám o pohled na to, jak a jakým způsobem se cizí toponyma adaptují. Nejčastějším problémem tedy byl až přílišný výskyt nominativu jmenovacího, což mnohdy působilo jako nejistota autora v tom, jak by se dané jméno mohlo, nebo mělo skloňovat. Je to projev také toho, že si autor většinou u prvního použití toponyma v textu raději vybral jednodušší cestu. Jak jsme mohli vidět během výzkumu, tak po prvotním použití nominativu jmenovacího většinou následovaly již tvary genitivu, lokálu, instrumentálu apod. (podle toho, jak bylo jméno zařazeno do věty).

Všechna toponyma jsou neživotná. Při výzkumu jsme zjistili, že převážná většina toponym jsou maskulina skloňující se podle vzoru HRAD. Problémem by zde snad

mohl být je občasný výskyt variantního formantu v Gsg –a a v Lsg –e(ě). Tato jména jsme pak řadili k samostatnému podvzoru LES (v případě jmen Egypt, Londýn, Opis). Další z komplikací byla velká kolísavost mezi vzorem STROJ a PÍSEŇ, a tedy i mezi rodem mužským neživotným a ženským. Zajímavé je, že někdy bylo jméno použito tak, že bylo skloňováno podle vzoru STROJ, ale jinde zase podle vzoru PÍSEŇ. Rozkolísanost se nacházela hlavně u těchto dvou vzorů. U feminin převažovaly vzory ŽENA (*Umma, Borsippa* atd.) a RŮŽE (*Mezopotámie, Asýrie, Babylónie, Sýrie* atd.). U neuter bylo nejčastějším vzorem MĚSTO (*Allepo, Mohendžo Daro* atd.). Ve velkém množství jsou zastoupena i jména, která nejsou začleněna do českého deklinačního systému. Jsou to tedy jména nesklonná. Rodově je řadíme mezi neutra. Samostatná skupina jmen, kterých jsme si všímali, byla pomnožná jména. Většinou se jich nevyskytovalo příliš – z větší části se jednalo pouze o místní název *Súsy*, ale upozornili jsme na ně proto, že by mohly být pro čtenáře matoucí.

Zjistili jsme dále také fakt, že definice a vysvětlení v příručkách (*Příruční mluvnice češtiny, Mluvnice češtiny 2: Tvarosloví*) jsou dodržovány a mohou sloužit jako zdroje rad a poučení jak pro čtenáře, tak pro autory podobných publikací, které jsme podrobili výzkumu, a to alespoň v základních otázkách. Veliká škoda je, že neexistuje příručka, která by se cizími toponymy zabývala do větších podrobností, protože stále existuje spousta hledisek (dostatečné vysvětlení vzniku jména; neexistuje příručka, která by se zabývala právě takto exotickými toponymy atd.), která v používaných příručkách nejsou. To pak vyvolává nejistotu u autora a „ztrácení se“ u čtenáře, který je odkázán pouze na obecná pravidla.

V problematice toponym existuje spousta námětů k dalšímu výzkumu, ať už je to porovnávání jmen dnešních a minulých, etymologie jednotlivých jmen, zkoumání výslovnosti nebo obvyklé grafické formy. Tato práce je jen malou částí možného velkého výzkumu jak v oblasti geografické, historické, tak v oblasti jazykové.

6 SUMMARY

The paper is specialized to toponyms of ancient Mesopotamia, especially to its morfological adaptations to Czech declinational system. It analyses academic publications, encyclopedias, non-fictions, a scientific journal and textbooks for basic schools and for secondary schools too.

Mainly it examines how the toponyms are classed with declinational types and if they corectly create forms of seven Czech cases. We will observe if the rules for declination of foreign toponyms are observanced and in which cases the norm is disturbed.

The paper contains four chapters – three theoretical chapters of general informations about toponyms, toponomastic and characterizations of mesopotamian toponyms and one chapter with research.

Key words: toponyms, Mesopotamia, morfological adaptations, declinational types, system of seven Czech cases, rules and norm for inflection

7 ANOTACE

Příjmení a jméno autora: Knoulichová Kamila

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta

Název bakalářské diplomové práce: Morfologické adaptace toponym starověkých civilizací – Mezopotámie

Vedoucí bakalářské diplomové práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Ph.D.

Počet znaků: 101 916 znaků (včetně mezer a poznámek pod čarou)

Počet příloh: 3

Počet titulů použité literatury: 28

Klíčová slova: toponyma, Mezopotámie, morfologické adaptace, deklinační typy, pádové tvary, dodržování pravidel deklinace

Charakteristika bakalářské diplomové práce: Bakalářská práce se zabývá morfologickými adaptacemi toponym, která se vyskytují v odborných publikacích, encyklopediích, populárně-naučných publikacích o starověké Mezopotámii, časopisu Nový Orient a učebnicích jak pro základní, tak pro střední školy. Samotnému výzkumu předcházejí tři teoretické kapitoly o toponymech a toponomastice obecně a dále již o zkoumaných toponymech podrobněji. Analýza toponym spočívá ve sledování pádových tvarů používaných toponym a zařazení k deklinačním typům. Cílem práce je sledovat, jak jsou dodržována pravidla pro deklinaci cizích toponym a do jaké míry se cizí toponyma adaptují do českého deklinačního systému.

8 SEZNAM LITERATURY

Odborná literatura

- Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- FILIPEC, J., ČERMÁK, F.: *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.
- HAUSER, P.: *Základní pojmy o slovní zásobě a tvoření slov*. Brno: Masarykova Univerzita, 1996.
- HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A.: *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.
- LOTKO, E.: *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.
- Mluvnice češtiny 2: Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986.
- PEČÍRKA, J.: *Dějiny pravěku a starověku I. část*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.
- Pravidla českého pravopisu*. Praha: Pansofia, 1993.
- Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995.
- ŠMILAUER, V.: *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.
- TRÁVNÍČEK, F.: *Mluvnice spisovné češtiny, část I*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951.

Zkoumaná literatura

Odborné monografie:

- BURIAN, J.: *Cesty starověkých civilizací*. Praha: Práce, 1973.
- OPPENHEIM, A. Leo: *Starověká Mezopotámie: Portrét zaniklé civilizace*. Praha: Academia, 2001.

Encyklopedie

- GARBINI, G.: *Umění světa: Starověké kultury Předního východu*. Praha: Artia, 1971.
- PROSECKÝ, J.: *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Nakladatelství Libri, 2003.

Populárně-naučné publikace

Egyptané a první civilizace: Cesty, objevy, rekonstrukce. Praha: Knižní klub, 2000.

GLASSNER, J.: *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

Nový Orient

HRUŠKA, B.: Bilgames ulehl a nezvedá se více .... . *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník.* 2002, 6, s. 189 – 195.

HRUŠKA, B.: Bilgames, Enkidu a podsvětí. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník.* 2002, 3, s. 73 – 80.

HRUŠKA, B.: Mezopotamské stvořitelenské mýty v textech Starého zákona. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník.* 2006, 4, s. 12 – 14.

HRUŠKA, B.: Posvátné stromy a rostliny ve starověké Mezopotámii. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník.* 2005, 4, s. 25.

HRUŠKA, B.: Představy Sumerů o krajině užitečné a estetické. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník.* 2004, 1, s. 13 – 18.

HRUŠKA, B.: Sumerský Ur: Tajemství královských hrobek. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník.* 2004, 4, s. 21 – 24.

NOVÁKOVÁ, N.: Harém ve starobabylonském období. *Nový Orient : populárně vědecký měsíčník.* 2003, 5, s. 214 - 218.

PEČÍRKOVÁ, J.: Asyrský rituál „náhradního krále“. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník.* 2002, 10, s. 338 – 340.

PECHA, L.: Amorejci v Babylónii. *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník.* 2003, 6, s. 273 – 279.

PROSECKÝ, J.: Vybudujeme si město a věž ... . *Nový Orient: populárně vědecký měsíčník.* 2006, 3, s. 13 – 17.

Učebnice

AUGUSTA, P., HONZÁK, F.: Dějiny pravěku a starověkého Orientu. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Práce, 1994.

ČAPEK, V., PÁTEK, J.: Světové dějiny: *Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století.* Praha: Fortuna, 1992.

MICHOVSKÝ, V.: Dějepis: pravěk a starověk pro základní školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

SOUČEK, J.: Dějiny pravěku a starověku. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Práce, 1995.

9 SEZNAM TABULEK

- Tabulka 1: Toponyma v odborných publikacích (pádové tvary)
- Tabulka 2: Toponyma v odborných publikacích (rozdělení podle vzorů, příp. podvzorů)
- Tabulka 3: Výskyt a rozdělení toponym v odborných publikacích podle tvarů v jednotlivých pádech
- Tabulka 4: Nejpoužívanější toponyma a jejich vzory (případně podvzory) ve zkoumaných odborných monografiích
- Tabulka 5: Toponyma v encyklopediích (pádové tvary)
- Tabulka 6: Toponyma v encyklopediích (rozdělení podle vzorů, příp. podvzorů)
- Tabulka 7: Výskyt a rozdělení toponym v encyklopediích podle tvarů v jednotlivých pádech
- Tabulka 8: Nejpoužívanější toponyma a jejich vzory (případně podvzory) ve zkoumaných encyklopediích
- Tabulka 9: Toponyma v populárně-naučných publikacích (pádové tvary)
- Tabulka 10: Toponyma v populárně-naučných publikacích (rozdělení podle vzorů, příp. podvzorů)
- Tabulka 11: Výskyt a rozdělení toponym v populárně-naučných publikacích podle tvarů v jednotlivých pádech
- Tabulka 12: Nejpoužívanější toponyma a jejich vzory (případně podvzory) ve zkoumaných populárně-naučných publikacích
- Tabulka 13: Toponyma v časopisech (pádové tvary)
- Tabulka 14: Toponyma v časopisech (rozdělení podle vzorů, příp. podvzorů)
- Tabulka 15: Výskyt a rozdělení toponym ve vybraných ročnících časopisu Nový Orient podle tvarů v jednotlivých pádech
- Tabulka 16: Nejpoužívanější toponyma a jejich vzory (případně podvzory) v Novém Orientu
- Tabulka 17: Toponyma v učebnicích (pádové tvary)
- Tabulka 18: Toponyma v učebnicích (rozdělení podle vzorů, příp. podvzorů)
- Tabulka 19: Výskyt a rozdělení toponym v učebnicích podle výskytu v jednotlivých pádech

- Tabulka 20: Nejpoužívanější toponyma a jejich vzory (případně podvzory) v učebnicích

10 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Stručné dějiny Mezopotámie

Příloha č. 2 – Přední Asie (mapa)

Příloha č. 3 – Plán Babylónu (mapa)

Příloha č. 1

Stručné dějiny Mezopotámie

1. Přírodní podmínky

Území Mezopotámie, která se nacházela v povodí středního a dolního toku řek Eufrat a Tigris, se dnes přibližně kryje s územím státu Irák. Od sousedních států (Arménie a Írán) byla oddělena pohořími ze severu a severovýchodu. Na jihu byly její břehy omývány Perským zálivem, díky němuž probíhal i čilý obchod s Indií. Na východ od jižní části Mezopotámie se za pohořím Zagros nacházel Elam a na západě byla oddělena od syrských a arabských území řekou Eufrat. Často těmito cestami docházelo k pronikání cizích kočovných kmenů. Sousední stát Sýrie měla pro Mezopotamskou říši důležitý význam. Byla to obchodní křižovatka, která spojovala Mezopotámii s Malou Asií, Egyptem a celé Středomoří. Samotné území Mezopotámie lze rozdělit na dvě části – na jihu Babylónie a na severu Asýrie, které nesou název podle svých hlavních měst (Babylón, Aššur).

Nejdůležitějším zdrojem obživy bylo zemědělství. Pěstovaly se zejména obilniny – ječmen, pšenice a proso. Důležité byly také olivy, sezam, datlová palma nebo vinná réva. V živočišné oblasti bylo velice rozvinutý chov ovcí a koz. Skot byl již méně významný, stejně jako chov prasat. Oslové a mezci se používali jako tažná zvířata. Koně se objevili až později (kolem roku 1600 př. n. l.¹²⁷) a používali se hlavně jako jezdecká zvířata při válečných taženích.

Problémem byl nedostatek vlastních surovinových zdrojů, protože se tu nevyskytoval ani dostatek dřeva, kamene, ani kovů, takže se všechno muselo dovážet z okolních států.

Celková nechráněnost hranic a území měla obrovský vliv na historický vývoj země.

2. První státy – tzv. predynastické bodobí (3500 – 3000 př. n. l.)

Hlavními kulturními centry, která se podílela na historické vývoji, byly na severu města Uruk, Eridu, Nippur a Ur a na jihu Tepe Gaura a Tell Brak. Dochází ke střídání kultur (obeidská je vystřídána uruckou), k rozvoji keramické výroby, rozkvětu městské civilizace, a také počátkům stavby monumentálních chrámů.

---

¹²⁷ PEČÍRKA, J.: *Dějiny pravěku a starověku I. část*. Praha, 1989, s. 194.

3. Sumerské městské státy v raně dynastickém období (asi 3000 – 2350 př. n. l.)

Sumer byl rozdělen na jednotlivé městské státy. Města se rozrůstala a začala vznikat i na severu (Kiš, Ešnunna)¹²⁸. Město se stalo centrem celého státu, což se projevilo i na architektonické výstavbě – vznikaly hradby na ochranu před vnějšími nepřáteli a vedle chrámu se jako další centrální budova objevil palác. Jako jediný pramen tohoto období, když nepočítáme pozdější archeologické nálezy, je sumerský královský seznam, který dělí období na to „před potopou“ a „po potopě“. Nejedná se o pouhý mezopotamský mýtus, ale tradici, která je dokázána objevy při vykopávkách (nánosy bahna v některých sumerských městech). V interpretaci seznamu se vědci stále přou, ale faktem je, že reprezentuje základní charakteristické rysy politiky tohoto období.

Nejstarším politickým typem uspořádání městských států byla jakási forma primitivní demokracie. Nejvyšší moc mělo shromáždění všech obyvatel města, které si k provádění svých rozhodnutí volilo úředníky. Nejdůležitějším z nich byl jedinec, který zastával také úřad nejvyššího kněze městského boha.

Postupný územní růst států a jejich vzájemný zápas o moc si vyžádal změnu politického uspořádání v monarchii. Vládce měl titul *lunga* nebo *ensi* a sídlil v paláci.¹²⁹ Královská moc postupně nabývala despotickeho charakteru.

3. Staroakkadské období (2340 – 2198 př. n. l.)

Již v dřívějších dobách docházelo k pronikání kočovných kmenů na území starověké Mezopotámie. Nejčastěji to byly kmeny semitské, které postupně přejímaly kultury, tradice a zvyky Sumerů. Kolem roku 2340 se vlády v Kiši zmocnil semitský úředník a po nastoupení na trůn přijal jméno Sargon¹³⁰. Vystavěl nové město (Akkad), které se stalo hlavním městem Akkadské říše, v níž pak vládla nejen Sargon, ale i další jeho potomci. Akkadská dynastie se jako první dějinách země snažila vytvořit centralizovaný stát. Panovníci získali mnohá území, ale bohužel je ještě neuměli natolik spravovat, aby si je udrželi.

4. Období Gutejské nadvlády (2198 – 2110 př. n. l.)

---

¹²⁸ tamtéž, str. 205.

¹²⁹ tamtéž, str. 208.

¹³⁰ tamtéž, str. 213.

Vláda akkadské dynastie zanikla v četných nepokojích které vznikaly při pokusech udržet si získaná území, čehož využil Gutejský kmen z pohoří Zagros a zmocnil se části jižní Mezopotámie. Některé státy (obzvláště Lagaš) se ale těšili ze samostatnosti.

5. Vlády 3. dynastie z Uru (2111 – 2003 př. n. l.)

Guvernér z města Uru, který se jmenoval Urnammu, se chopil vlády na d Sumerem a Akkadem, a založil tak dynastii vládců, kteří se podle sumerského královského seznamu nazývaly třetí dynastií vládoucí v Uru. Během vlády panovníků této dynastie docházelo k četným nájezdům amoritských kmenů ze syrského území. Ty posílily rostoucí krizi a došlo k rozkladu říše. Znovu tak vznikl partikularismus, který se vyznačoval odpadáváním jednotlivých měst od centrální moci.

6. Starobabylónské období (1894 – 1594 př. n. l.)

Rozpadem urského státu vznikaly nové městské státy, které se ocitaly pod nadvládou amoritských panovníků. Tato situace se týkala hlavně měst Isin a Larsa. Na severu se ale objevil silný soupeř v městském státu Babylón, jehož nejvýznamnějším vládcem 1. dynastie byl Chammurabi.¹³¹ Za jeho vlády byla země rozdělena na oblasti, kam panovník dosazoval správce, které sám jmenoval. Brzy po jeho smrti se ale opět začal ukazovat úpadek říše, čemuž napomáhal i tlak indoevropských kmenů ze severu. Konec 1. babylónské dynastie způsobil chetitský panovník Muršiliš I., který roku 1594 př. n. l. dobyl a vyplenil Babylón.

Když Chetitě z Babylónu odešli, zmocnili se vlády Kassité.

7. Staroakkadské období (20. – 18. století př. n. l.)

V tomto období se na severu Mezopotámie utvořil stát, který nesl jméno Asýrie. Nejdůležitějším dokladem a pramenem k poznání Asýrie jsou dokumenty, které byly nalezeny na místech asyrských osad v Malé Asii, tzv. kappadocké tabulky¹³². Střediskem státu, a také sídlem obchodníků, bylo město Kaneš. Obchod byl v Asýrii velice rozvinutý. Cílem bylo získat hlavně drahé kovy – zlato a stříbro.

---

¹³¹ tamtéž, str. 223.

¹³² tamtéž, str. 228.

Struktura i organizace státu byla podobná té ve starobabylónském státu. Nejvýznamnějším panovníkem byl Šamši-Adad I.¹³³, který podobně jako Chammurabi řídil nejen administrativu státu, ale také ekonomiku, diplomacii a veškeré vojenské záležitosti. Po jeho smrti došlo k úpadku a vlády se na krátkou dobu ujal již jmenovaný Chammurabi, ale vzápětí byl sám vyhnán kmenem Churritů, který se zmocnil nejen Asýrie, ale také Sýrie a expanze kmene byla ukončena až po sjednocení všech churritských kmenů a vytvořením státu Mitanni.

8. Středoasyrské období a středobabylónské období (1500 – 1000 př. n. l.)

První část tohoto období je ve znamení bojů tří mocných států – Egypta, Chetitské říše a říše Mitanni. Veškeré snahy pramenily z touhy ovládnout strategicky umístěnou sousední Sýrii. Zápasů se neúčastnil Babylón a Asýrie již jako samostatný stát neexistovala.

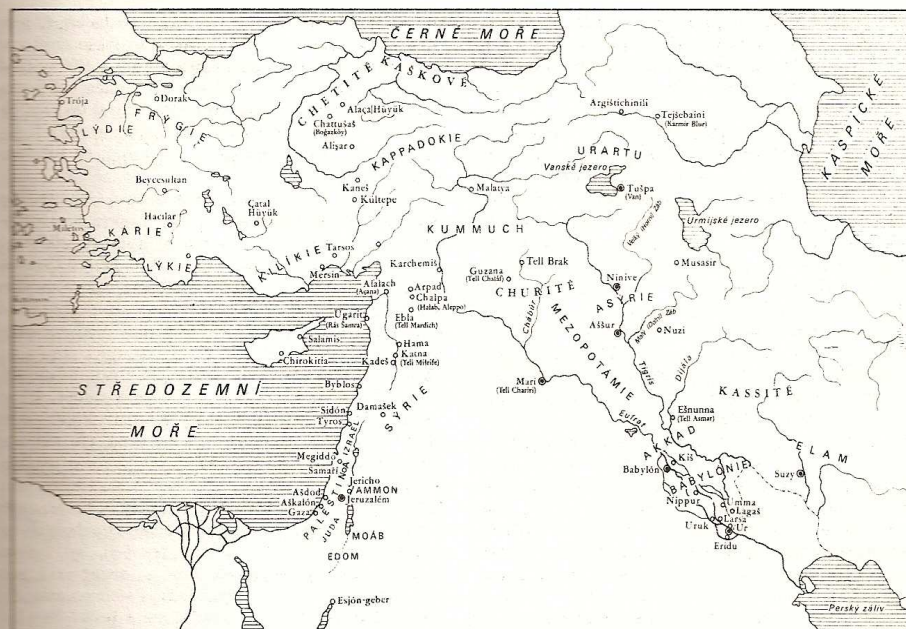
Po takto dynamickém období přišla doba stagnace a pasivity Egypta. Chetitská říše získala v bojích o území silnou převahu a stát Mitanni procházel krizí, která nakonec vyústila v obnovení samostatnosti Asýrie.

Asyrský stát nabyt takové síly, že se mu podařilo dobýt i Babylón a svrhnout vládu kassitské dynastie. Nejmocnějším panovníkem středoasyrské říše se pak stal Tiglepilesar I., který díky mnoha bojů zajistil celkem bezpečný chod všech významných obchodních cest.

---

¹³³ tamtéž, str. 230.

Příloha č. 2

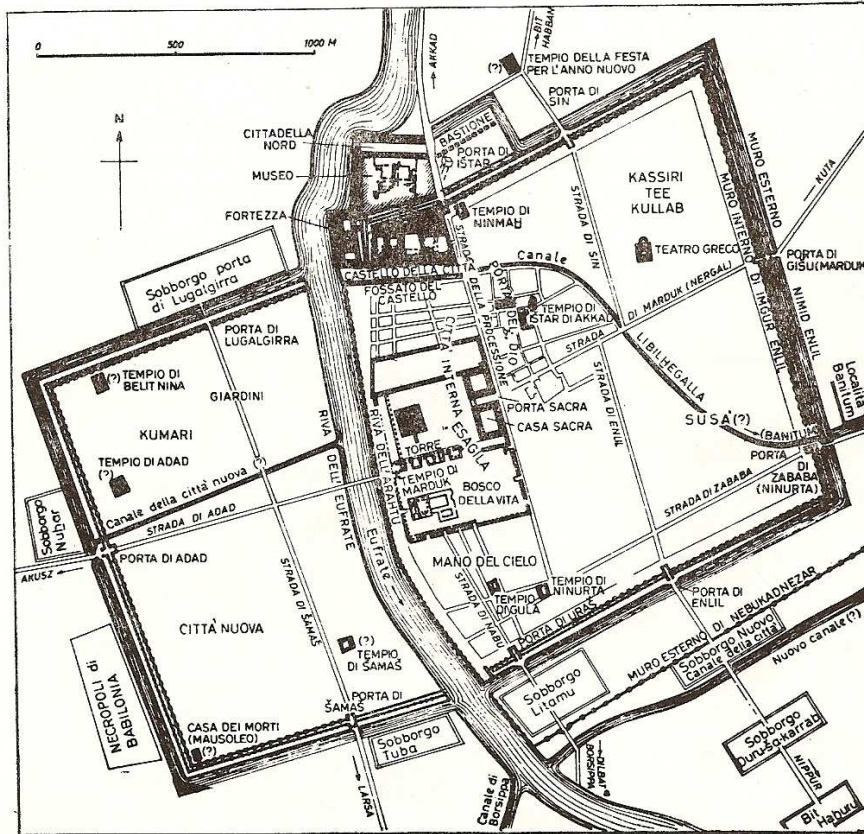
Přední Asie

bohatě vykládána červeným vápencem, perletí, lazuritem a zlatým i stříbrným plechem.

Mapa Přední Asie

Příloha č. 3

151. Plán Babylónu.

Plán Babylónu